

83-2

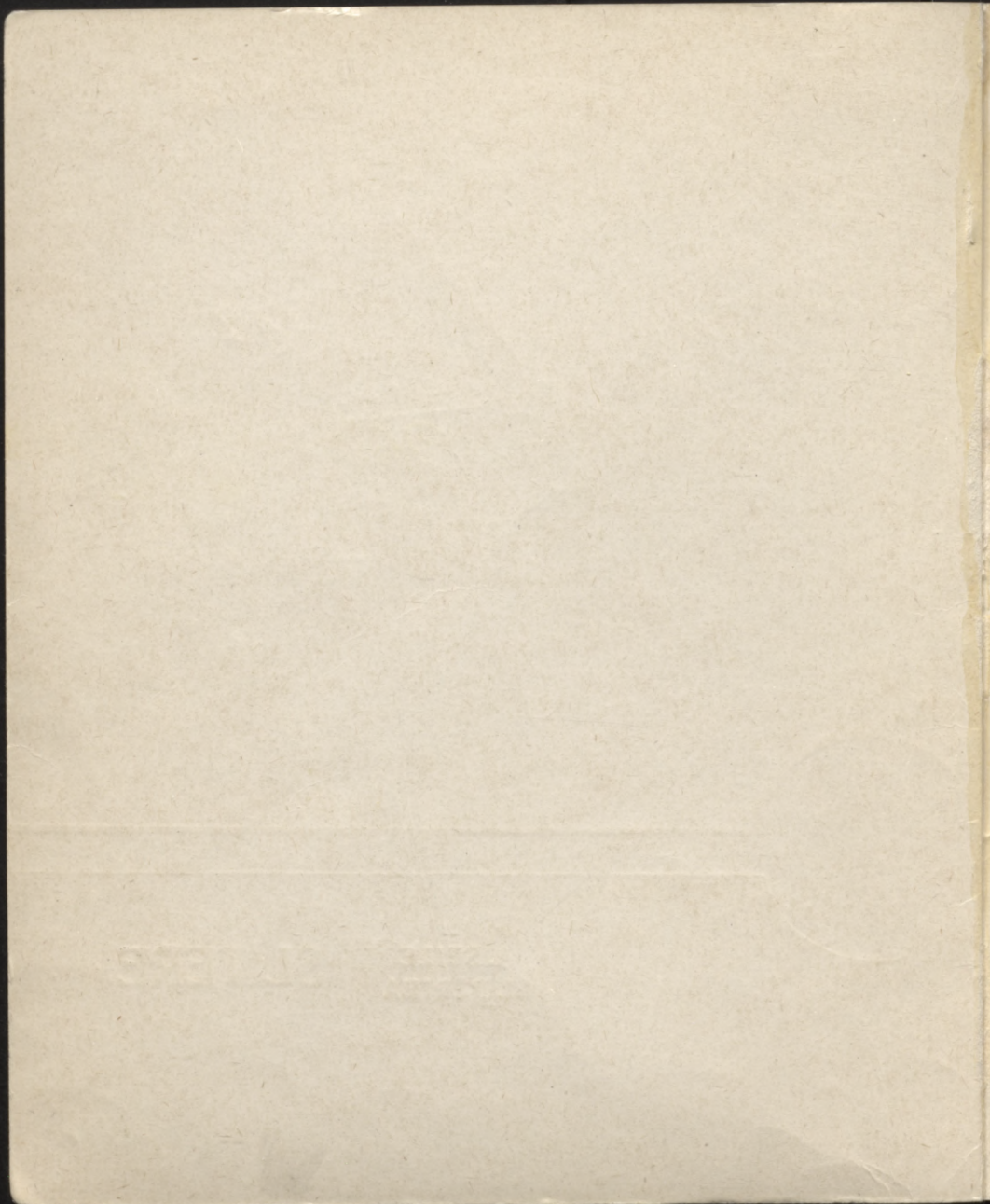
96

DABA UN MĚS • DABA UN MĚS

A. SEILE
I. RĚRIHA

SLĪTERE

DABA UN MES ● DABA UN MES ● DABA UN MES

LATVIJAS DABAS
UN PIEMINEKĻU
AIZSARDZĪBAS BIEDRĪBA
LATVIJAS PSR
ZA BIOĻĢIJAS INSTITŪTS
«DABA UN MĒS»

L 83-2
96

L
561

A. SEILE,
I. RĒRIHĀ

SLĪTERE

RIGA «ZINĀTNE» 1983

57(069)
28.088
Se 194

Vija Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTĒKA

~~83-33976~~; 8/p.

030602229A

Redkolēģija: V. Aigare, G. Ābele, P. Blūms, P. Cimdiņš,
A. Melluma, A. Menniks, L. Tabaka (atb. red.)

Recenzentes: ģeogr. zin. kand. A. Melluma, biol. zin. kand.
L. Tabaka

Seile A., Rēriha I.

Se 194 Slītere. — R.: Zinātne, 1983. — 63 lpp., il., 8 lp. il. —
(Daba un mēs).

Brošūrā stāstīts par Slīteres rezervāta izveidošanu, par aizsardzības režīma nodrošināšanu tajā un teritorijas zinātnisko izpēti, zinātniskās pētniecības darba galvenajiem virzieniem un stacionāras novērojumu sistēmas izveidošanas pamatprincipiem. Aplūkotas rezervāta teritorijas vēsturiskās un etnogrāfiskās īpatnības un fiziski ģeogrāfiskie apstākļi, īpaši izcelta augu valsts daudzveidība, raksturotas atsevišķas reto augu sugas un to augšanas apstākļi.

Darbs domāts dabas aizsardzības, bioloģijas un ģeogrāfijas nozaru speciālistiem, kā arī visiem lasītājiem, kas interesējas par dabas aizsardzības problēmām.

S $\frac{1603000000-067}{M811(11)-83}$ 96-83

57(069)
28.088

— M. Kundziņa krāsu foto

Izdota saskaņā ar Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas
Redakciju un izdevumu padomes 1982. gada 28. oktobra lēmumu

© Izdevniecība «Zinātne», 1983

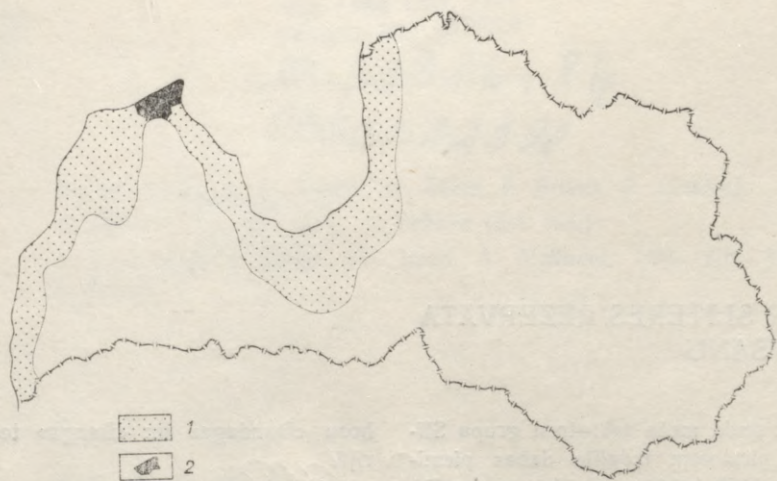
PAR SLITERES REZERVĀTA TAPŠANU

1921. gadā meža taksatoru grupa Slīterē pirmoreiz izdalīja dabas pieminekli 1100 hektāru platībā, kas vēlāk kļuva par pamatu ilgu laiku lielākajam dabas rezervātam Latvijā. Gāja laiks, un rezervāta robežas vairākkārt tika mainītas. 1946. gada 2. janvārī ar Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes lēmumu 717 ha lielu Slīteres dabas pieminekļa teritoriju iekļāva aizsargājamo meža objektu pirmajā grupā. 1957. gada 24. aprīlī ar Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumu Slītere tiek ieskaitīta rezervātos, bet tā teritorija paplašināta gandrīz vienpadsmit reizes — līdz 7860 ha. 1970. gadā tā pieaug līdz 9326 ha, no 1977. gada rezervāts aizņem 14 882 ha — prāvu Piejūras zemienes daļu no Sīkraga līdz pat Kolkai.

95% rezervāta platības atrodas uz valsts meža fonda zemes, 5% — kol-

hozu «Dundaga» un «Banga» teritorijā.

Vēl 1977. gadā zinātnes un ražošanas apvienības «Silava» Dabas aizsardzības laboratorijas vadītāja geogrāfijas zinātņu kandidāte Aija Meluma rakstīja: «Slīterē, tāpat kā citos republikas rezervātos, nav savu zinātnisko darbinieku. Pētījumus tur veic dažādu republikas zinātniskās pētniecības institūtu un augstāko mācību iestāžu darbinieki. Pētījumi parasti ir vāji koordinēti. Praktiski nav zināms, kas, kad un ko rezervātā pētījis vai novērojis. Būtībā jau ir nobriedusi nepieciešamība pēc sistemātiskiem un regulāriem pētījumiem un novērojumiem, ko veiktu pastāvīgi štata zinātniskie darbinieki.» Šo priekšlikumu drīz ievēroja. 1979. gadā ar Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumu republikas Mežsaimniecības un mežrūpniecības

1. att. Rezervāta atrašanās shēma: 1 — Piejūras zemīene; 2 — Slīteres rezervāts.

ministrijas sistēmā tika nodibināta jauna iestāde — Slīteres rezervāts. Administratīvi tam pakļauti arī pārējie Latvijas rezervāti.

Rezervātu 11 zinātniskie darbinieki dzīvo un strādā vienā no lielākajiem Latvijas PSR teritorijā esošajiem rezervātiem — Slīterē, kur uzsākta stacionāras novērojumu sistēmas veidošana. Mazirbē iekārtotas zinātnisko līdzstrādnieku darba telpas, laboratorijas, bibliotēka. Pamazām veidojas pētījumu fonds. Pārējos rezervātos pētījumus veic, izbraucot komandējumos, ciešā sadarbībā ar tajos pastāvīgi dzīvojošajiem rezervātu apsardzības darbiniekiem.

1982. gada 15. septembrī ar Latvijas PSR Ministru Padomes lēmumu nodibināts Teiču rezervāts Latgalē, kuram tika administratīvi pakļauts Krustkalnu rezervāts Madonas rajonā, līdz ar to Slīteres rezervāta darbinieku pārziņā palika vairs trīs Kurzemes rezervāti — Slītere, Moricsala, Grīņi un meža muzejs Bojās.

Rezervātu zinātniskās pētniecības plānī tiek apspriesti Rezervātu padomē, kurā darbojas Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas, zinātnes un ražošanas apvienības «Silava» un Latvijas PSR ZA Bioloģijas institūta vadošie speciālisti.

SLĪTERE VAI SLĪTERE?

Tā bieži atbraucēji vaicā Slīteres rezervāta darbiniekiem. Ak, ja uz to būtu tik viegli atbildēt. Rezervāta nosaukums oficiāli ir «Slīteres rezervāts», tam apstiprinājums — Latvijas PSR Ministru Padomes 1977. gada 15. aprīļa lēmums. Valodnieki teic, ka vārdam «Slītere» ir lībiska izcelsme. Tas nozīmē — augsta, mežiem apaugusi krauja. It kā viss būtu skaidrs. Tomēr nelielas šaubas rada rezervāta apkārtnē dzīvojošie iedzīvotāji, kuru uzvārds ir Slīteri ... Arī literatūrā ir ziņas, ka 19. gs. Zilokalnu tuvumā tikusi uzcelta muiža, kuru pārvaldījuši muižkungi Slīters (Schliter), Munšauzens, Berševičs. Varbūt tomēr Slītere?

ZA Vēstures institūta darbinieki materiālos par Dundagas pils un tās apkārtnes senāko vēsturi, savukārt, apgalvo, ka uzvārdam Schliter un apdzīvotai vietai Slītere sakritība ir nējauša, apdzīvotās vietas nosaukums

pastāvējis sen pirms muižkunga Slītera ierašanās. Lai arī kā tas būtu, Slītere vēl šodien ir apdzīvota vieta, kur divās senatnīgās ēkās virs Zilokalnu kraujas novietojusies Slīteres rezervāta mežniecība, iekārtota Slīteres rezervāta ekspozīciju zāle, dzīvo zinātniskie līdzstrādnieki un mežniecības darbinieki, bet divas reizes nedēļā piebrauc ceļojošais autoveikals. Senatnes elpu glabā no laukakmeņiem celtās bijušās muižas kalpu ēkas sienas, apmēram 30 m dziļā ar laukakmeņiem izliktā aka, kurā tikai pirms dažiem gadiem atteicies kalpot vecais sūknis, laukakmeņu krāvumi gar bijušo tīrumu strēmelēm, ap 100 m garā no laukakmeņiem būvētā saimniecības ēka kolhoza «Dundaga» mežā, kur starp pamestajiem mūriem kuplo varenas egles. Laukakmeņiem un kadiķiem pilnas noras — tādu ieraugām bijušo Slīteres muižu, tagadējo Slīteres rezervāta mežniecību.

REZERVĀTS UN TĀ AIZSARDZĪBA

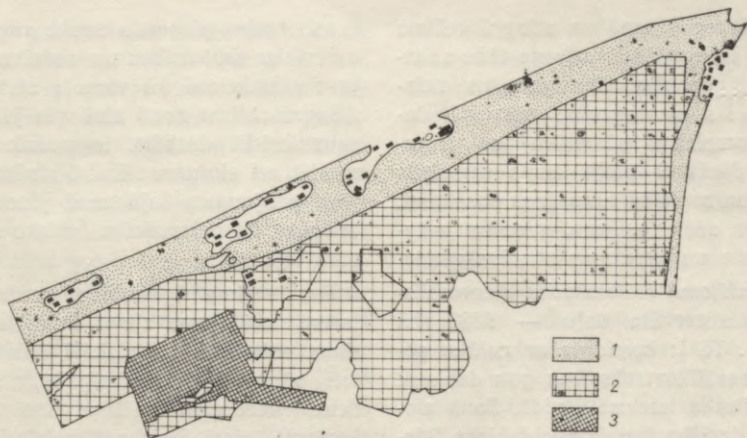
«Rezervāti ir teritorijas ar pirmatnēju vai mazpārveidotu dabu, kurās aizliegta jebkāda saimnieciskā darbība, izņemot stingri kontrolējamu zinātniskās pētniecības darbu un tā rezultātā izvirzīto rezervāta saglabāšanai nepieciešamo priekšlikumu īstenošanu. Rezervātos aizsargājams viss dabas komplekss.» 1974. gadā rakstīja mežzinātnieks lauksaimniecības zinātņu kandidāts Pauls Sarma.

Tagad, kad rezervāts plešas 20 km garumā no Sikraga līdz Kolkai, kad tā platība ir pieaugusi no 1100 līdz 14882 ha, šķiet, ir radīti priekšnoteikumi rezervāta sekmīgai izpētei un aizsardzībai. Teritorija ir kompakta, tās aizsardzību un izpēti no 1979. gada septembra realizē oficiāla iestāde — Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas Slīteres rezervāts.

Par aizsargāšanu parasti runājam daudz. Pret ko aizsargāt? Pret cil-

vēku? Pilnīgi aizsargāt pret cilvēka ietekmi nav iespējams. Var vairāk vai mazāk ierobežot cilvēka tiešo klātbūtni, kas saistās ar zemes lauksaimniecisko un mežsaimniecisko izmantošanu, var samazināt caurbraucošo transportlīdzekļu kustību, ogot un sēņot kāro rezervāta apmeklētāju vai ekskursantu skaitu. Taču nav novēršama cilvēka netiešā ietekme, ko atnes pāzemes un virszemes ūdeņi vai gaisa masas. Rezervātu nevar iekonservēt stikla kārbā un priecāties, cik tas ir senatnīgs un neskarts. Un nav arī vajadzīgs: daba nekad nestāv uz vietas, veģetācijas sezonālie aspekti nomaina cits citu, secīgi mainās fitocenozes. (Fitocenoze — dabisks augu grupējums, kuram raksturīgs noteikts sastāvs, struktūra un augu savstarpējās attiecības.) Kaut kādā mērā šīs izmaiņas ietekmē arī cilvēks.

Lai nodrošinātu dzīvās un nedzīvās dabas elementu dabisku attīstības gai-

2. att. Slīteres rezervāta zonējuma shēma: 1 — buferzona; 2 — regulējamā režīma zona; 3 — stingrā režīma zona.

tu, Slīteres rezervāta nolikums paredz triju aizsardzības režīma zonu izveidošanu: buferzonu, regulējamā režīma zonu un stingrā režīma zonu.

Buferzonā iedalīta teritorija starp Baltijas jūras un Rīgas jūras līča krasta līniju un Ventspils—Kolkas—Rīgas ceļu. Buferzonā kā salas novietojušies nelieli zvejniekiemi Sīkrags, Mazirbe, Pitrags, Košrags, Saunags, Vaide un Kolka. Iedzīvotāju skaits šajos ciemos ir neliels, bet paši ciemi palikuši patālu no ražošanas centriem un ērtiem satiksmes ceļiem. Tāpēc to izaugsme, izņemot Kolku, apsīkusi. Kolkā atrodas zvejnieku kolhoza «Banga» zivju apstrādes cehi, ciema tautas deputātu padomes izpildkomi-

teja, hidrometeoroloģiskā stacija, astoņgadīgā skola, veikali, sakaru nodaļa, tā ir tuvākās apkārtnes kultūras centrs. Apdzīvoto vietu teritorija rezervātā neietilpst, tomēr to apkārtne, arī rezervātā, stipri izpaužas cilvēka — saimnieka klātbūtne: izveidojies biezs iekšsaimniecības ceļu un taku tīkls, krājas sadzīves piesārņojumi, tiek nomīdīta zemsedze, gaiss piesārņojas ar dūngāzēm, bet gruntsūdeņi — ar notekūdeņiem. Sevišķi tas sakāms par Mazirbi un Kolku. Buferzona aptver piejūras ciemus un galvenos ceļus apmēram 2 km platā joslā. Tās uzdevums ir radīt neitrālu aizsargzonu, kas mazinātu cilvēka intensīvās saimnieciskās darbības vai to seku

ietekmi regulējamā un stingrā režīma zonās. Buferzonā ir atļauta tāda saimnieciskā darbība, kas pamatos neizmaina šīs aizsargzonas stāvokli, dabas kompleksu struktūru un dinamiku. Mežā ir pieļaujamas sanitārās cirtes un meža atjaunošanas pasākumi, ogu un sēņu lasīšana, speciālu autostāvvietu un atpūtas vietu ierīkošana.

Regulējamā režīma zona aizņem vislielāko rezervāta daļu — 9335 ha (62%). Tā ir izveidota ar nolūku pētīt dabas likumsakarības gan dabiskā, gan cilvēka ietekmētā vidē. Zonā aizliegta darbība, kas izjauc dabisko līdzsvaru ekosistēmās. Nav atļauta celtniecība, kas nav saistīta ar rezervāta mērķiem un uzdevumiem, ceļu un dažādu komunikāciju izbūve, kā arī meža, zemes, augu un dzīvnieku valsts resursu izmantošana. Atsevišķi pasākumi var tikt veikti ekosistēmas stabilitātes regulēšanas nolūkos, kā, piemēram, var pļaut pļavas, lai saglabātu raksturīgākās pļavu asociācijas. Apmeklēt regulējamā režīma zonu atļauts tikai zinātniskās izpētes nolūkos ar Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas vai rezervāta administrācijas atļaujām.

Stingrā režīma zonā ietilpst teritorija, kura valsts aizsardzībā atrodas jau kopš 1921. gada. Tās platība 1107 ha jeb 7% no rezervāta kopplatības. Zonas uzdevums ir saglabāt neskartas izveidojušās ekosistēmas. (Par

ekosistēmām pieņemts saukt augu un dzīvnieku sabiedrības un nedzīvo vidi, ja tie funkcionē kā vienota sistēma.) Stingrā režīma zonā aizliegta jebkāda saimnieciskā darbība, to nedrīkst apmeklēt arī ekskursanti. Arī zinātniskajiem pētījumiem šajā zonā jānoris ar apdomu, lai neizmainītu dabisko struktūru tajā.

Par režīma īpatnībām zonās informē norādījuma zīmes, iekšējās kārtības noteikumi un plakāti, kas izvietoti pie visiem nozīmīgākajiem ceļiem. Rezervāta režīma ievērošanu kontrolē pieci iecirkņu meistari, apsardzības inženieris un divi dabas aizsardzības inspektori. Visi zinātniskie darbinieki ir valsts meža sardzes sastāvā.

Bet kas gan ir visi šie pasākumi pret mūsdienu zinātkāro dabas mīļtāju! Aizvien atrodas kāds, kas vēlas redzēt to, ko visiem neparāda, kas grib sēņot tikai rezervātā, jo sēņu tur esot ka biezs, brūklenes augot lielākas un saldākas, bet vislielākās kaislības uzvirto ap rezervāta dzērvenēm. Magiskajā dzērveņu sezonas atklāšanas dienā moskviči, žiguļi un autobusi dodas uzbrukumā rezervātam. Un cik liela ir neapmierinātība, ja pie rezervāta tos sagaida robežsargi un meža sardzes pārstāvji!

Konfliktsituācijas nereti rodas arī ar robežjojošiem zemes lietotājiem. Kāpēc gan apkārtējo ciemu iedzīvotāji

nevar ganīt lopus rezervātā? Kāpēc netiek meliorēti lielie purvu masīvi, kuru ūdeņi pēdējo gadu slapjās vasarās slīcina nost Kolku? Kāpēc rezervātā audzējat vilkus un mežacūkas? Daudz laika un enerģijas ir jāpatērē rezervāta darbiniekiem, lai paskaidrotu, ka lopus atļauts ganīt tikai speciālos nogabalos buferzonā, jo katram saprotams, ka lopiņš ne tikai grauž lakstaugus un izmīda augsni, bet arī bojā pamežu. Ka Kolka slikt neizbrienamos plūdus tāpēc, ka būvdarbu gaitā ciemata teritorijā aizbērti novadgrāvji, kuru uzdevums bija novadīt liekos virsūdeņus uz jūru. Ka vilki klejo tālu

pāri rezervāta robežām, un tomēr to skaits iespēju robežās tiek regulēts. Ka mežacūku skaitu regulē gan medību periodā, gan arī citā laikā, atšaujot postījumu vietās. Pat ja rezervātā dzīvotu tikai viena mežacūka, arī tā nekautrētos izrakņāt sakņu dārzus, kuriem apkārt nav žogu.

Tāpēc jo lielāks prieks ir par cilvēkiem, kas rezervātā ierodas nevis, lai iegūtu dabas veltes, lai sūrotos par stingro režīmu, bet gan tāpēc, lai uzzinātu ko jaunu par mūžīgi mainīgo dabu, ieraudzītu to, ko citkārt nepamanām mūsu trauksmainajā tehnikas laikmetā.

ATSKATS PAGĀTNĒ

Tā tad mūsdienu dabisko un antropogēno ainavu attiecības ir atkarīgas ne tikai no teritorijas dabas faktoriem, bet arī no sociālekonomiskajiem apstākļiem, kuri gadsimtu gaitā jūtami izmaina zemes seju. Slīteres rezervāta teritorijas ziemeļdaļu vēl līdz II gadu tūkstošiem pirms mūsu ēras klāja Litorīnas jūras ūdeņi. Pirmās mednieku un zvejnieku apmetnes Kurzemes ziemeļdaļā attiecas uz III—II gadu tūkstošiem, tā saucamo akmens laikmetu. Te dzīvojuši libiešu senči — viens no senākajiem patstāvīgajiem cilšu grupējumiem, kas 1. gs. p. m. ē. atdalījušies no Baltijas somugriem. No pārējās sauszemes šo cilšu apmetnes robežoja plaša, tolaik grūti caurejama purvainā mežu josla, tomēr tās apdraudēja iebrukumi no jūras puses. Arī vēlākā laikā, 8. un 9. gs., sevišķi bieži bijuši dāņu un zviedru vikingu uzbrukumi, nākamajos gadsimtos nereti «viesi» bijuši vācu bruņinieki. Vēl

šodien Kurzemes jūrmalcīmos Kolkā, Saunagā, Vaidē, Košragā, Pitragā, Lielirbē, Mazirbē un Sīkragā dzīvo daudz libiešu, kas saglabājuši gan savas valodas, gan tautas mākslas un etniskās īpatnības. Pēdējos gados tās ar dziļu izpratni un mīlestību ceļ gaismā Celtnieku kultūras nama etnogrāfiskais ansamblis «Līvlist» un Kolkas sieviešu koris «Mare». Otra apdzīvotā josla atrodas rezervāta dienviddaļā, un tās senākā vēsture visciešākām saitēm saistīta ar Dundagas vārdu.

Sākot ar 16. gs., uz Kurzemes zemītes tiek izliets ne mazums asiņu, kamēr pats novads ceļo no vienām rokām otrās: poļu-zviedru laikus no maina pakļautība Prūsijai, Krievijai, Dānijai. Daudz nostāstu saglabājies par Dundagas barona Ernsta fon Maidela un viņa sievas Annas Sibillas valdīšanas laiku 17. gs., kad izmainījusies arī jūrmalas ciemu dzīve. Šajā laikā Sīkragā ierīkota osta, jūrmalas

ciemos uzsākti pirmie kuģu būves darbi, pie Kolkasraga uzcelti divi bākas torņi. Gan barons fon Maidels, gan visi nākamie Dundagas īpašnieki miruši bez mantiniekiem un īpašumu nodevuši tuviem radiniekiem. Šis fakts devis vielu tautas bagātīgai fantāzijai. Radušās vairākas teikas, kas līdz mūsu dienām saglabājušās Krišjāņa Barona atstātā «Pēterburgas Avižu» 1862. gada 20. numurā. Barons fon Maidels, no Dundagas uz Mazirbi jādams, Slīteres mežā satīcis Dāvidalā dzīvojošo rūķu ķēniņu, kura noteikumus par rūķa kāzu slepeno rīkošanu Dundagas pilī barons nav varējis izpildīt, par ko saņēmis lāstu — paaudzū paaudzēs Dundagas īpašniekiem dzīvot bez pēcnācējiem. Šis lāsts palikšot spēkā, kamēr virs Dundagas pils vārtiem uz jumta augošais bērziņš nebūšot tik liels, ka no tā varēs izgatavot šūpuļa kārti. Kad nu beidzot sīksīkais bērziņš sasniedzis noteiktos izmērus, Teodoram Osten-Sakenam 1859. gadā piedzimis dēls Kārlis. Jāatceras vēl, ka pirms Teodora Osten-Sakena Dundagā valdījis viņa brālis Kārlis Hristiāns Osten-Sakens, kura laikā sevišķi uzplaukusi lauksaimniecība. No laukiem novākti akmeņi, tikusi nolīsti līdumi un agrāk neapgūtās vietās ierīkoti tīrumi, nodrenēts Kurzemē lielākais ezers — Vidala ezers. Bažu purvā izveidots grāvju tīkls.

Jau 1828. gadā uzsākta kokogļu de-

dzināšana, kam izmantoti ozoli un oši Slīteres Zilokalnu kraujā. Ap 1870. gadu kokogles dedzinātas regulāri, pajūgos tās vestas pārdot pat uz Rīgu.

Jūrmalas ciemos libiešu galvenā nodarbošanās ir bijusi zivju zveja. 1881. gadā libiešu skaits jūrmalas zvejniecīmos sasniedzis 2376, bet 1920. gadā — vairs tikai 831, jo pirmā pasaules kara laikā visi jūrmalas ciemu iedzīvotāji no piekrastes joslas tikuši evakuēti, zivju inventārs — iznīcināts, zivju fabrikas cehi — sagrauti. Vācieši konfiscējuši Kolkasraga bāku inventāru. Šajā laikā no Dundagas uz Mazirbes jūrmalu tika izbūvēts šaursliežu dzelzceļš, no kura tagad vietām saglabājies tikai uzbēruma valnis.

«Kur ceļš iet pret kalnu, mazais tvaika kumeļš velk elsdams un pūzdams un virzās uz priekšu tik lēni, ka kājnieks var ātrumā ar to sacensties, bet, kur ceļš līdziens un taisns, tur pat ar zirgu nevar viņu noskriet. Iegribas tvaika kumeļam dzert, tas pietur uz kaut kura tiltiņa, zem kura tek strautiņš, un ar šķūtenes palīdzību uzsūc ūdeni,» — tā vēstīts 1924. gadā izdotajā ceļojuma aprakstā.

Pirmā pasaules kara laikā vācieši pie Langmaņu (Zeltsilu) mājām nozāgējuši lielu īvi, kuras diametrs uz celma bijis 46 cm. Viena stumbra ripa tikusi novietota Jelgavas Dabas

muzejā. Muzejs Lielā Tēvijas karā gājis bojā. Tagad Slīteres rezervāta ekspozīciju zālē arī ir īves stumbrā ripa, kurā var saskaitīt ap 200 gadskārtu.

20. gs. sākumā dažas Slīteres rezervāta meža kvartālu stigas pielāgotas satiksmei ar jūrmalas ciemiem. Galvenais pārvietošanās līdzeklis, protams, bija zirgs. Tagad, kad šis satiksmes veids pilnīgi atkāpies mūsdienu tehnikas priekšā, bijušie ceļi vairs netiek izmantoti un atjaunoti, tie aizaug un pārpurvojas, saglabājot tikai savus skanīgos nosaukumus: Saunagdambis, Zaļais dambis, Vilka līnija, Bākas dambis, Ķiemeļdambis, Madlēnas grāvis u. c.

1824. gadā meži stipri cietuši milzu vētrā, kuras laikā ūdens līmenis upju grīvās pacēlies aptuveni par 2 m. Šādi rādītāji neviļus liek salīdzināt 1824. gada vētru ar tās 1969. gada

dvīņumāsu. Šķiet, ka postošajā spēkā abas bijušas vienlīdz nežēlīgas.

Lielus postījumus tagadējā rezervāta teritorijā nodarījušas ugunsnelaimes. Lielākie ugunsgrēki bijuši 1918. gadā Rākstu māju apkārtnē, kad uguns iznīcinājis mežu vairāku kilometru garā joslā, un 1924. gadā, kad ugunsgrēkā gājusi bojā bijusi Slīteres mežniecības ēka.

Tā jau no seniem laikiem šajā īpatnējā dabas nostūrī sadzīvojuši līdzās Cilvēks un Daba. Reizēm saprazdamies, reizēm cīnīdamies par savām tiesībām. Un pēdējais laiks bija šajā cīņā izņemt modernos ieročus no Cilvēka rokām, nodibinot rezervātu, organizējot tā aizsardzību un izpēti.

Lai saprastu šodienu, ir jāzina pagātne. Rezervāta teritorijā tā bijusi bagāta. Lūk, daži svarīgākie notikumi, kas atstājuši pēdas rezervāta un tā izpētes vēsturē.

Svarīgāko notikumu hronoloģija

VII—VI g.	tūkst. p. m. ē. Ancilus ezers klāj Kurzemes pussalas ziemeļdaļu.
V—II g.	tūkst. p. m. ē. Litorīnas jūra sedz Kurzemes pussalas ziemeļdaļu.
XI—XIII gs.	zviedru un dāņu vikingu bieži iebrukumi.
XIII gs.	Dundagas piils izbūve.
50. gadi	
1710.—1711. g.	mēra epidēmija.
1824. g.	milzu vētras postījumi.
1828. g.	Slīteres mežos sāk dedzināt kokogles.

1838. g. Bažu purva meliorēšana un Vidala (Viedelsee) ezera nodrenēšana.
1849. g. uzcelta bāka pie Slīteres mežniecības.
1872. g. ugunsgrēks Dundagas pili.
1872. g. izdots Tērbatas universitātes profesora M. Vilkomma ceļojuma apraksts, kurā pirmoreiz plašāk aprakstīta Slīteres teritorija.
1884. g. uz mākslīgas akmeņu saliņas jūrā uzcelta Kolkasraga bāka.
1897. g. literatūrā ziņas, ka Dāvidala klāta ar efejām.
1904. g. sevišķi bargā ziema, kurā stipri cietušas īves un efejas.
1905. g. revolucionāri nodedzina Dundagas pili.
1909. g. ezerplāvu (Dūmeles) drenāža.
1911. g. pirmā mežierīcība.
- 1914.—1917. g. izbūvēts šaursliežu dzelzceļš.
1918. g. Slīteres rezervāta teritorija pirmoreiz ieskaitīta Valsts mežu fondā.
1918. g. liels meža ugunsgrēks Rākstu māju apkārtņē.
1919. g. izpostīta Kolkasraga bāka.
1921. g. Slīteres dabas pieminekļa izdalīšana 1100 ha platībā.
1923. g. Jaunlīdumu gravā rakti saldūdens kaļķi.
1924. g. nodegusi Slīteres mežniecības ēka, gājuši bojā dokumenti un pirmās mežierīcības materiāli.
1935. g. bijušās Ezeru mežniecības 70. kvartālā ierīkots ziemēlbriežu dārzs.
1935. g. Izglītības ministrijas Skolu muzeja ekspedīcija uz Kurzemi; uzņemta filma par tās dabu un iedzīvotājiem.
- 1935.—1937. g. mežierīcība.
1946. g. Slīteres dabas pieminekļa izdalīšana 717,5 ha platībā.
- 1953.—1954. g. mežierīcība.
1957. g. Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums par dabas rezervāta izveidošanu 7860 ha platībā.
1957. g. Žurnāla «Ботанический журнал» 6. nr. publicēts botāniķu ekspedīcijas apraksts, dots raksturīgāko augu sugu saraksts.
1958. g. P. Sarmas publikācija «Slītere» grāmatā «Saudzējiet un mīliet dabu».
- 1963.—1964. g. mežierīcība.

1969. g. rezervāta meži cietuši vētrā, izveidojušās vējgāzes 970 ha platībā.
1970. g. rezervāta platība tiek palielināta līdz 9326 ha.
- 1973.—1974. g. mežierīcība.
1975. g. izdevniecība «Zinātne» publicē materiālus ar Slīteres rezervāta ģeoloģisko un ģeomorfoloģisko raksturojumu (I. Danilāns) un floras retumiem (I. Riekstiņš).
1977. g. ar Latvijas PSR Ministru Padomes 15. aprīļa lēmumu apstiprināts Slīteres rezervāta nolikums un rezervāta platība palielināta līdz 14 882 ha.
1979. g. ar Latvijas PSR Ministru Padomes 2. jūlija lēmumu izveidota jauna administratīva vienība «Slīteres rezervāts» Latvijas Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas sistēmā.
1980. g. pirmā Slīteres rezervāta zinātniski praktiskā konference, izveidota mācību taka «Slītere».
1981. g. iemērīts pirmais parauglaukums «Pēterezers» 0,5 ha platībā.
1981. g. Rezervātu padomes vērtēšanai nodota zinātniskā darba atskaite par 1980. gadu, tiek apstiprināts Slīteres rezervāta zinātniskā darba plāns piecgadei.
1981. g. Slīteres rezervāta I zinātniskās konferences materiāli publicēti referātu krājuma «Mežsaimniecība un mežrūpniecība» 3. nr.
1981. g. Latvijas Zinātniski tehniskās informācijas institūta redakcijā nodota pirmā zinātniskā publikācija «Kompleksi ekosistēmu pētījumi Slīteres rezervātā».
1982. g. Rezervātu padomes vērtēšanai nodota zinātniskā darba atskaite par 1981. gadu.

DABA

Runājot par Slīteres rezervātu, bieži tiek lietoti epitēti «unikāls», «vienreizējs», «pirmatnējs», «reti sastopams». Daļēji šajos vārdos ir patiesība. Mēģināsim konkrētizēt šos populāros izteicienus.

Slīteres rezervāts novietojies pašā Kurzemes pussalas ziemeļdaļā, no ziemeļiem un austrumiem to apskalo Baltijas jūras liča ūdeņi. Piebraucot rezervātam no dienvidu puses, cilvēks gribot negribot jūtas pārsteigts: pēc ilgās šūpošanās autobusā pa lidzenu Ziemeļkurzemes pacēlumu no Talsiem līdz Dundagai un tālāk līdz Slīteres mežniecībai viņam šķiet, ka nonācis zemes malā. Lidzenums nobeidzas ar asu, stāvu, 30—40 m augstu krauju, kas norobežo Ziemeļkurzemes augstu pacelto lidzenu no Piejūras zemienes. Tautā šo pamatīžos izveidoto kāpli sauc par Zilajiemkalniem. Vareniem ošiem un bagātu zemesdzi klātā krauja, kur vietām atsedzas sarkanīgais

smilšakmens, tiešām rada eksotisku iespaidu pat nespeciālistam, kam nav ne jausmas par lielo sugu bagātību un retajām atradnēm. No kraujas augšmalas, kas paceļas apmēram 75 m virs jūras līmeņa, rudenos un pavasaros, kad salapojušo koku vainagi neaizsedz skatu, pāri zaļajai ap 5 km nepārtrauktajai mežu svītrai samānāma baltā pludmales smilšu josla ir dūmakaini zilais jūras plašums — lībiešu etnogrāfijai tuvās krāsas. Jūra gaisa līnijā ap 5 km tālu.

Veroties no kraujas, reljefa formas liekas tīras un viengabalainas un nekas nevedina domāt par lielo dabas daudzveidību, kas atklājas tikai tam, kas soli pa solītim pārstāigājis zaļos plašumus. Tieši šajā lielajā daudzveidībā arī slēpjas Slīteres unikālitate: dabā ļoti reti tādā samērā nelielā platībā vienviet sakopotī tik atšķirīgi dabas elementi, kas veido īpatnējus un krasi atšķirīgus dabas

kompleksus. Noteicošais un primārais faktors dabas kompleksu izveidošanā acimredzot ir reljefa ģenēze, kas galvenokārt saistīta ar Baltijas baseina attīstības dažātajām stadijām. Visnenākās pēdas atstājusi Baltijas ledus ezera pirmā attīstības stadija (Bg1¹). Tās abrāzijas (jūras krastu noārdīšanās viļņu darbības rezultātā) pēdas vietām samanāmas Zilokalnu kāples augšdaļā, kur saskatāma vāji izveidota terase 55—56 m augstumā virs tagadējās jūras līmeņa. Reljefā labāk saskatāmas Baltijas ledus ezera trešās stadijas terases (Bg1¹¹¹), kuru absolūtais augstums pie Slīteres ir 39 m.

Zilokalnu piekāļē piešas Baltijas ledus ezera abrāzijas līdzenums. Šī līdzenā, mitrā, vietām pārpurvotā teritorija krasi kontrastē ar Zilokalnu un Ziemeļkurzemes pacēluma daļu virs tās. Dumbrājus, niedrājus un damakšņus nomaina purvu fragmenti un grīšļu pļaviņas, kas veidojušās uz kaļķainām augsnēm. Līdzenums ziemeļdaļā, savukārt, beidzas ar stāvu krauju, kurā samanāmas Ancilus ezera (jaunākā Baltijas baseina attīstības stadija) krasta iezīmes. Tā ir populārā kangaru—vigu ainava — garenstieptu vaļņveida kāpu un purvainu pazeminājumu sērijas, kas Piejūras zemīnei Kurzemes ziemeļdaļā piešķir īpatnēju ziemeļniecisku skarbumu. Bet sīkāk par to — nākamajā nodaļā.

Gar Baltijas jūras piekrasti un Rī-

gas jūras līča piekrasti ainava atkal kļūst savdabīgāka — kāpas grupējas augstos masīvos, kurus atdala starppauguru iepakas. Priekškāpa norobežo mūžam mainīgo pludmales smilšaino joslu. Mazirbes upe, piemēram, savu grīvu maina katru pavasari, pārvietojot to pat dažu 100 m attālumā. Par bijušo gultni pēc kārtējiem uzplūdiem pludmales smiltīs nekas vairs neliecina.

Slīteres rezervāta dabas īpatnību apraksts nebūs pilnīgs, ja neminēsim Bažu purvu, kas aizņem gandrīz divus tūkstošus hektāru lielu platību rezervāta austrumdaļā. Tas ir Litorīnas jūras transgresiju (uzplūdu) veidojums, kas radies, minerālzemei pakāpeniski pārpurvojoties. Dažāds un mainīgs ir šis purvs gan pēc virsmas reljefa, gan veģetācijas.

Tāpat ģenētiskās īpatnības un reljefa formas rezervāta samērā nelielajā (aptuveni 20×7 km) platībā ir ļoti daudzveidīgas. Tas iespaido arī temperatūras režīmu un augāju.

Slīteres rezervātā valda piejūras tipa klimats ar nelielām gada temperatūras amplitūdām, t. i., samērā vēsām vasarām un siltām ziemām ar nepastāvīgiem sala periodiem. Pēc ilggadējiem rādītājiem, vidējās minimālās gaisa temperatūras pa mēnešiem tiek sasniegtas februārī, tās mainās no -3,9° Kolkā līdz -4,7° Dundagā; jūlija vidējo temperatūru starpība ir pa-

visam neliela: $+16,5^{\circ}$ Kolkā un $+16,4^{\circ}$ Dundagā. Arī gada vidējo temperatūru amplitūdas irniecīgas: $+20,4^{\circ}$ Kolkā, $+21,1^{\circ}$ Dundagā, kamēr republikas austrumu rajonos temperatūras sasniedz $+23$ un $+24^{\circ}$. Valdošie ir dienvidrietumu vēji. Nokrišņu sadalījums pa teritoriju ir ļoti nevienmērīgs. Vidējais nokrišņu daudzums Kolkā sasniedz tikai 573 mm, un tas ir viens no zemākajiem rādītājiem republikā. Sniega segas noturīgums mainās tieši proporcionāli attālumam no jūras krasta līnijas. Zilokalnu kraujas augšmalā jau brauc ar slēpēm, kamēr Mazirbē un citos jūrmalas ciemos bieži vien vēl nav izveidojusies pat stabila sniega sega. Pēc Kolkas meteoroloģiskās stacijas datiem, noturīga sniega sega izveidojas tikai janvāra sākumā, kad tās vidējais biezums ir 14 cm, bet vislielāko biezumu tā sasniedz marta pirmajā dekādē. Pavasaris parasti ir auksts un garš. Dienakts vidējā temperatūra 0° pārsniedz tikai marta pēdējā dekādē. Temperatūra pieaug lēni, $+5^{\circ}$ sasniedzot tikai aprīļa beigās, maija sākumā. Arī vasaras salīdzinājumā ar pārējo republikas teritoriju ir vēsākas. Periods ar temperatūrām virs $+15^{\circ}$ ilgst vidēji 60 dienas (republikas rietumos un dienvidrietumos apmēram 70 dienas). Arī rudens ir ilgstošāks nekā pārējā republikas teritorijā. Temperatūra zem $+5^{\circ}$ noslīd tikai oktobra beigās.

1980. gadā sākti stacionāri mikroklimatiskie novērojumi Mazirbē, Zilokalnu kraujas tuvumā un Bažu purvā. Konstatētas atšķirības ir visai izteiktas: 1981. gada vasarā temperatūras pie Zilokalnu kraujas bija par $0,8-3,3^{\circ}$ augstākas nekā piejūrā. Ļoti spilgtas ir temperatūras svārstības atkarībā no nogāžu ekspozīcijas. Šāda temperatūru maiņa jeb mikroklimatiskie apstākļi savukārt ietekmē rezervāta veģetāciju un tās vitalitāti.

Biotopu jeb augtēņu daudzveidība, īpatnējie reljefa un klimatiskie apstākļi nosaka pārsteidzoši lielu floras bagātību rezervāta teritorijā. Rezervāta floras inventarizācija vēl nav pilnīgi pabeigta. Gandrīz nemaz rezervāta teritorijā nav pētīti zemākie augi un sūnaugi. Arī ziedaugu floristiskais raksts pašlaik tiek papildināts un precizēts. 1980.—1981. gada floristiskajos pētījumos rezervāta teritorijā konstatētas 630 augstāko augu sugas, neskaitot sūnaugus. Aizsargājamo augu sugu kopskaits ir 38, no kurām 7 sugas ir pirmajā aizsargājamo augu grupā (pēc Latvijas PSR Sarkanās grāmatas), 8 sugas — otrajā grupā, 21 suga — trešajā grupā, 2 sugas — ceturtajā grupā (sk. tabulu).

Slīteres rezervāta floras izpētē nosacīti var izdalīt vairākus posmus. Pirmās ziņas par Slīteres rezervāta teritorijas floru var gūt 19. gs. dabasziņnieku ceļojumu aprakstos. Tajos

Slīteres rezervāta aizsargājamās augu sugas

Auga latviskais nosaukums	Auga latīniskais nosaukums	Aizsarg. augu grupa	Botāniskās kartēšanas kvadrants
1	2	3	4
Cefalaņtēra, sarkanā	<i>Cephalanthera rubra</i> (L.) Rich.	I	5/14
Dzegužkurpīte, dzeltenā	<i>Cypripedium calceolus</i> L.	I	6/12
Eļeja, vijģā	<i>Hedera helix</i> L.	I	6/12
Dedestiņa, jūrmalas	<i>Lathyrus maritimus</i> Bigel.	I	4/14
Pilādzis, zviedru	<i>Sorbus intermedia</i> (Ehrh.) Pers.	I	5/12
Ive, ogu	<i>Taxus baccata</i> L.	I	6/12, 6/13
Veronika, kalnu	<i>Veronica montana</i> L.	I	6/12, 6/13
Grīslis, Davala	<i>Carex davaliiana</i> Smith	II	6/12
Sūnene, purva	<i>Hammarbya paludosa</i> O. Kuntze	II	5/14, 6/11, 6/12
Kāpumiēzis, Eiropas	<i>Hordelymus europaeus</i> (L.) Harz	II	6/12
Sausserdis, Pallasa	<i>Lonicera pallasii</i> Ledeb.	II	5/14
Vienlape, purvāju	<i>Malaxis monophyllos</i> (L.) Sw.	II	5/13, 6/11, 6/12
Purvmīrtes	<i>Myrica gale</i> L.	II	6/11
Cietpaparde, daivainā	<i>Polystichum aculeatum</i> (L.) Roth	II	5/12
Cietpaparde, Brauna	<i>Polystichum braunii</i> (Spenn.) Feé	II	6/12
Mežloki, lakši	<i>Allium ursinum</i> L.	III	6/11, 6/12, 6/13
Ozolīte, meža	<i>Aquilegia vulgaris</i> L.	III	6/12
Miltene, mūžzaļā	<i>Arctostaphylos uva-ursi</i> (L.) Spreng.	III	4/14, 5/11, 5/12, 5/13, 5/14, 6/11, 6/12
Palēks, čemuru	<i>Chimaphila umbellata</i> (L.) W. Barton	III	5/11, 5/12, 5/13, 5/14, 6/11
Dzegužpīrkstīte, Baltijas	<i>Dactylorhiza baltica</i> (Klinge) Orlova	III	5/12, 6/13
Dzegužpīrkstīte, stāvlapu	<i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soó	III	5/12, 5/13, 6/12, 6/13
Dzegužpīrkstīte, šaurlapu	<i>Dactylorhiza traunsteineri</i> (Saut.) Soó	III	6/12
Zalktene, parastā	<i>Daphne mezereum</i> L.	III	5/13, 6/12, 6/13
Dzeguzene, sarkanā	<i>Epipactis atrorubens</i> (Hoffm. ex Bernh.) Schult.	III	4/14, 5/11, 5/12, 5/13, 6/11, 6/12
20 Gimnadēnija, odu	<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R. Br.	III	6/12

Tabulas turpinājums

1	2	3	4
Apdzīras	<i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.	III	5/13, 6/12
Lineja, ziemeļu	<i>Linnaea borealis</i> L.	III	4/14, 5/12, 5/14
Lipare, Lezeļa	<i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich.	III	6/11
Mēnesene, ziemas	<i>Lunaria rediviva</i> L.	III	6/12
Staipeknis, gada	<i>Lycopodium annotinum</i> L.	III	4/14, 5/12, 5/13, 5/14, 6/11, 6/12, 6/13
Staipeknis, vālišu	<i>Lycopodium clavatum</i> L.	III	5/13, 6/11, 6/12
Ābele, meža	<i>Malus sylvestris</i> Mill.	III	6/12
Dzegužpuķe, vīru	<i>Orchis mascula</i> (L.) L.	III	6/12, 6/13
Dzegužpuķe, bruņcepuru	<i>Orchis militaris</i> L.	III	5/12, 5/13, 6/11
Naktsvijole, smaržīgā	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	III	5/12, 5/13, 6/11, 6/12
Naktsvijole, zaļziedu	<i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Reichenb.	III	5/12, 6/12, 5/12, 5/13, 5/14,
Dzegužpirkstīte, planku- mainā	<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó	IV	6/11, 6/12
Udensroze, sniegbaltā	<i>Nymphaea candida</i> J. et C. Presl	IV	5/13, 6/11

lielākoties minētas retās augu sugas — vijīgā efeja, ogu īve u. c. Vienu no izsmeļošākajiem dabas aprakstiem 1872. gadā sniedz M. Wilkomms,¹ kurš apraksta ne tikai Zilokalnu, bet arī Kolkasraga, Undžavas mežu un vīgu un kangaru floru. Jau pirmie dabaszinātnieki novērtē Slīteres unikālo dabas kompleksu un norāda uz nepieciešamību to aizsargāt.

Otro rezervāta izpētes posmu ievada meža taksatoru grupas ekspedīcija ar nolūku izstrādāt «dabas pieminekļa»

projektu. Pēc dabas pieminekļa nodibināšanas 1921. gadā pētījumi rezervātā aktivizējās.

Sevišķi liela vēriba rezervātam tiek pievērsta pēc Lielā Tēvijas kara. Ieguldījumu Slīteres rezervāta floras saraksta papildināšanā sniedz G. Sabardinas, A. Rasiņa un F. Bahtejeva aprakstītā Baltijas botāniķu ekspedīcija 1957. gadā. Dabas apstākļu plašāku izpēti un teritorijas rajonēšanu tolaik veic arī mežzinātnieks P. Sarma. Taču tikai ar 1970. gadu rezervāta teritorijas un floras izpēte kļūst regulārāka. Šajā rezervāta izpētes trešajā posmā darbu uzsāk Latvijas

¹ Wilkomm M. Strüfzüge durch die Baltischen Provinzen. Dorpat, 1872, S. 116—120.

PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas Mežsaimniecības problēmu institūta zinātnieki. Viņu mērķis noskaidrot atsevišķu augu sugu vai sistemātisko grupu ekoloģiskās īpatnības un telpisko izplatību rezervātā un blakus esošajā teritorijā, kā arī rezervāta veģetācijas struktūru. Ziloskalnus un rezervātā visnenāk iekļauto daļu («Veco pieminekli») pētījuši botāniķi A. Šulcs, I. Riekstiņš, E. Vimba. Ipaša vieta ierādāma ZA Bioloģijas institūta Botānikas laboratorijas veiktajiem darbiem Bažu purvā L. Tabakas vadībā: ar tiem tiek aizsākta rezervāta ģeobotāniskā izpēte. Kopš Slīteres rezervāta administratīvās vienības nodibināšanas 1979. gada septembrī floras pētījumi rezervātā norit diendienā. Zinātnieku uzdevumos ietilpst plānveidīga floras inventarizācija un regulāri stacionāri ģeobotāniskie pētījumi.

Slīteres rezervātā pārstāvēti gandrīz visi Latvijas PSR teritorijā sastopamie meža augšanas apstākļu tipi. Valdošās sugas ir priede un bērzs, kuri dominē 88% lielā teritorijā no visas ar mežu apklātās platības. 970 ha sasniedz kopējā no vējgāzēm cietušo audžu platība, tai skaitā ar bojājumu pakāpi vairāk par 60% — 331 ha.

Slīteres rezervāts gan pēc platības, gan novietojuma ir piemērots, lai tajā pastāvīgi uzturētos un vairotos vidējie un lielie zīdītājdzīvnieki: terito-

rija ir cilvēku maz apmeklēta, tur ir laba barības bāze. Gandrīz visā rezervāta teritorijā ir sastopami aļņi. To postījumi neliecina par lielu pārapsūdzību, kaut gan 1981./82. gada bargajā ziemā ar dziļo sniegu postījumi ir daudz lielāki nekā citos gados. Sevišķi cietušas jauno priedīšu audzes. Rezervātā samērā daudz ir mežacūku, kuras bieži iziet baroties ārpus tā teritorijas kolhoza tīrumos vai piemājas zemēs. Kā jau teikts, to skaits, izņemot rezervāta stingrā režīma zonu, noteiktajos medību termiņos tiek regulēts. Stirnas rezervātā sastopamas pavisam nedaudz un tikai nomalēs vai apvidos, kur tām piemēroti dzīves apstākļi: jaunaudzēs vai aizaugušās pļavās. Daļēji to skaitu ierobežo arī vilki un lūši, kuri dažreiz uzturas rezervāta teritorijā. Jādomā, ka pēc grūtajiem ziemošanas apstākļiem 1981. un 1982. gada ziemā stirnu skaits būs krietni sarucis. Pēdējos gadu desmitos ieceļojuši arī staltbrieži, kuru vairāk ir rezervāta rietumu daļā.

Samērā reti rezervāta teritorijā uzturas cili plēsēji: lapsas un jentosuņi, kā arī zebiekstes, sermuļi, ūdeles, meža caunas, ūdri, āpši. Vāveres rezervātā irniecīgā daudzumā, atbilstoša barības bāze tām galvenokārt ir Ziloskalnu kraujas apkārtnē.

Rezervātā konstatētas arī vairākas bebru apmetnes. Tomēr bebru iemīļotā barība — apses rezervātā izplatītas

visai nedaudz, tāpēc jādomā, ka strau-
ja bebru savairošanās pagaidām ne-
draud.

Veicot ornitofaunas inventarizāciju,
rezervātā konstatēta liela putnu da-
žādība. Visplašāk pārstāvēta zvirbuļ-

veidīgo kārtas žubišu un mušķērāju
dzimtas. Bieži sastopami arī piekūn-
veidīgie un plēsīgie nakts putni, vist-
veidīgie, to skaitā medņi, rubeņi, meža
irbes. Rezervātā ligzdo arī dzērves
un melnie stārķi.

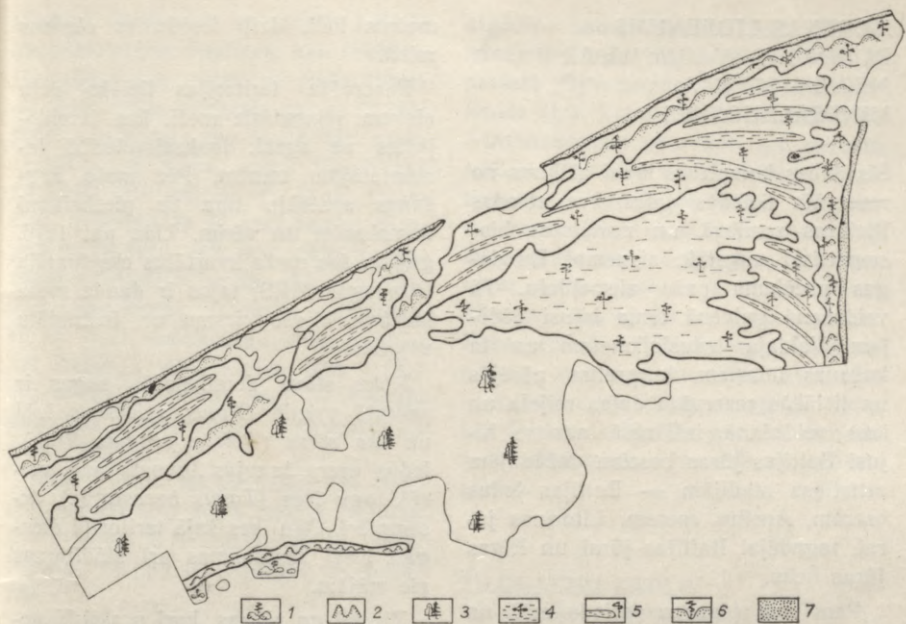
TERITORIĀLIE DABAS KOMPLEKSI

Šodien jaunu rezervātu izveidošanu plāno, pamato, apsver, saskaņo. Kādi apsvērumi tika izvirzīti toreiz, 1921. gadā, kad noteica toreizējā Slīteres dabas pieminekļa robežas? Galvenie kritēriji, ietverot Baltijas ledus ezera senkrasta krauju un tās pakājē guļošo mežaino līdzenumu, bija lielā augu sugu daudzveidība, reto augu — ogu īves un efejas klātbūtne, samērā neskartā un monumentālā daba. Kādi vēl būtu bijuši mūsu priekšgājēju apsvērumi? Jāteic, ka viņi rīkojušies saprātīgi un tālredzīgi. Ap 1000 ha lielā dabas pieminekli iekļautā teritorija no tā laika nav tikusi izmantota.

Pakāpeniski palielinot rezervāta teritoriju līdz tagadējām robežām, pieaudzis arī cilvēka izmainīto dabas teritoriju īpatsvars rezervātā. Līdz ar platības pieaugumu daudzveidīgāki kļuvuši arī apstākļi, dabiskos mežus

papildināja aizaugošas pļavas, krūmāji, tā sauktie sekundārie meži.

Slīteres vispusīgākas izpētes pirmsākumi ir saistīti ar izcilā latviešu mežzinātnieka Paula Sarmas vārdu. Pēc viņa iniciatīvas tika sagatavots priekšlikums par rezervāta robežu paplašināšanu — iekļaut tajā visu Kurzemes pussalas ziemeļdaļu no Sikraga līdz Kolkasragam. Diemžēl viņa dzīves pavediens pārtrūka pēkšņi, atstājot nerealizētas daudzas ieceres. Tomēr vēl šodien visi galvenie pasākumi rezervātā joprojām balstās uz P. Sarmas idejām. Arī rezervāta teritorijas kompleksās rajonēšanas pamatā ir viņa 1958. gadā izstrādātā shēma un 1966. gada atskaitē izdalītie Slīteres rezervāta biogeocenoloģiskie kompleksi: Ziliekalni, abrāzijas līdzenums, vīgu un kangaru ainava, Bažu purvs, kāpu ainava gar jūras krastu.

3. att. Teritoriālie dabas kompleksi: 1 — morēnas līdzenums Dundagas pacēlumā ar mežiem sausās minerālaugsnēs; 2 — Zilokalnu kāple ar gāršas tipa mežiem; 3 — Baltijas ledu ezera abrāzijas līdzenums ar mežiem slapjās minerālaugsnēs; 4 — Bažu purvs; 5 — kangaru un vīgu komplekss; 6 — kāpu zona ar mežiem sausās minerālaugsnēs; 7 — Baltijas jūras un Rīgas jūras līča smilšainā piekraste.

1981. gadā rezervāta zinātnieki vēlreiz ķērās pie teritorijas rajonēšanas, precizējot atšķirīgu dabas sistēmu robežas dabā un kartēs, ņemot vērā reljefa ģenēzi (grieķu val. *genesis* — izcelšanās), mitruma apstākļus un veģetācijas tipu. Šāda dabas kompleksu izdalīšana atvieglo kompleksu pētījumu organizēšanu, augu un dzīv-

nieku ekoloģijas izpēti. Arī lasītājam ērtāk būs iepazīt rezervātu pa atsevišķiem dabas kompleksiem, kuru atšķirības Slīteres rezervātā ir tik acīmredzamas.

Tātad, pēc jaunākajiem pētījumiem, Slīteres rezervātā var izdalīt septiņus dabas kompleksus (3. att.). Aplūkosim tos tuvāk.

MORENAS LIDZENUMS
DUNDAGAS PACĒLUMĀ AR
MEZIEK SAUSĀS
MINERĀLAUGSNĒS

Sis dabas komplekss krasi atšķiras no rezervāta lielākās daļas, kas atrodas Piejūras zemienē, un novietojas hipsometriski augstāk, aizņemot Dundagas pacēluma pašu ziemeļdaļu. Tā veidošanā galvenā loma bijusi pēdējam Valdaja leduslaikmetam un tā kušanas ūdeņiem, kurpretim pārējās un lielākās rezervāta daļas reljefa un iežu veidošanā izšķirošā nozīme bijusi Baltijas jūras baseina dažādajām attīstības stadijām — Baltijas ledus ezeram, Ancilus ezeram, Litorīnas jūrai, tagadējai Baltijas jūrai un Rīgas jūras līcim.

Pamatieži (devona perioda māli un smilšakmeņi) Baltijas ledus ezera kraujai piegulošajā līdzenumā ir neparasti augstu — tikai 2—3 m dziļumā. Tos pārklāj Valdaja apledojuuma laikā veidota pārskalota morēna ar lielu laukakmeņu bagātību.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā Slīteres apkārtnē līdz pat Baltijas ledus ezera kraujai bijusi iekultivēta daudz intensīvāk nekā tagad. Mežos visur atrodamas seno grāvju kontūras, šaurās, pret krauju vērstās bijušo lauku strēmeles norobežo rūpīgi nolasītu laukakmeņu krāvumi, pļavās un norās vēl tagad saulē sildās dažus kvadrāt-

metrus lieli, dziļi iesēdušies akmens milži.

Rezervāta teritorijas lielāko daļu aizņem sekundārie meži, kas izveidojušies uz agrāk lauksaimniecībā izmantotajām zemēm. Pēc meža augšanas apstākļu tipa tie pieskaitāmi damaksnim un vērim. Līdz pat 1978. gadam šos meža kvartālus ekspluatēja Dundagas MRS, tajos ir daudz meža kultūru, bijušo cirsmu un izstrādātu vējgāžu.

Koku stāvā dominējošās sugas ir parastā priede (*Pinus sylvestris* L.) un āra bērzs (*Betula pendula* Roth), ledus ezera kraujas tuvumā aug vairāki ogu īves (*Taxus baccata* L.) eksemplāri. Ogu īves šajā teritorijā diezgan bieži sastopamas arī stādījumos pie mājām.

Tirumi un pļavas, kuri praktiski netiek vairs izmantoti, pamazām aizaugvienu augu sabiedrību nomaina citas Saimnieciskās darbības pārtraukšana rada labvēlīgus apstākļus daudziem augiem, tai skaitā arī vairākiem aizsargājamiem augiem.

Pļavās un ganībās sastop smaržīgo un zaļziedu naktsvijoli (*Platanthera bifolia* (L.) Rich., *P. chlorantha*

¹ Augu latviskais nosaukums šeit un turpmāk dots pēc A. Pētersones un K. Birkmanes grāmatas «Latvijas PSR augu noteicējs», (2. pārstr. izd. Rīga, 1980. 591 lpp.), bet augu latviskais nosaukums — pēc Черепанов С. К. Сосудистые растения СССР (Л., 1981. 509 с.).

(Cust.) Reichenb.) — abas Latvijā augošās sugas. Pazīmes, kas raksturo šīs naktsvijoļu sugas, — pieša forma un putekšņnicu izvietojums — ir tik grūti atšķiramas, ka tautā tās mēdz uzskatīt par vienu sugu. Republikas teritorijā naktsvijoles (it īpaši smaržīgā naktsvijole) ir sastopamas diezgan bieži, taču tiek nesaudzīgi iznīcinātas dekoratīvo īpašību dēļ. Naktsvijoļu ienaidnieki ir arī mežacūkas, kuras izrok naktsvijoļu gumus. Tikpat iecienīta «delikatese» tām ir arī citi orhideju dzimtas augi — dzegužpirkstītes, dzegužpuķes, dzeguzenes un gimnadenijas.

Kādā pļavas ielokā netālu no Zelttilu mājām aug meža ozolīte (*Aquilegia vulgaris* L.). Iespējams, ka ozolītes šeit pārgājušas savvaļā no kultūras.

Ganībās un laukmalēs sastopami vairāki reti augi, piemēram, sikais āboliņš (*Trifolium dubium* Sibth.), daudzziedu gundega (*Ranunculus polyanthemus* L.), meža nārbulis (*Melampyrum sylvaticum* L.), suņu roze (*Rosa canina* L.).

Baltijas ledus ezera kraujas tuvumā bijušajās lauksaimniecības zemēs pie Grūžu mājām izveidojusies 40—50 gadu vecu kadiķu audze, kuru apkārtņē dēvē par kadiķu noru. Lielākie eksemplāri sasniedz 4—5 m augstumu, daudziem no tiem ir pareizi piramīdāla forma. Kadiķu nora miniatūrā

aṭgādina kadiķu audzes Igaunijā. Dominējošās augu sugas kadiķu norā ir parastā ērgļpaparde (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn), parastā smaržzāle (*Anthoxanthum odoratum* L.), parastā smilga (*Agrostis tenuis* Sibth.), meža zemene (*Fragaria vesca* L.). No reti sastopamajām sugām kadiķu norā aug kumelīšlapainā ķekarpaparde (*Botrychium matricariūfolium* A. Br. ex Koch). Tā ir neliela, ap 10 cm gara paparde. Ķekarpapardes vienīgās lapas kāts atgādina stumbru, no kura atzarojas zaļa, plūksnota lapas neauglīgā daļa, bet šķietamā stumbra galotnē atrodas zarota brūngana lapas daļa ar sporangijiem.

ZILOKALNU KĀPLE AR GĀRŠAS TIPĀ MEŽIEM

Dundagas pacēlums Slīteres rezervāta teritorijā apraujas ar 30—50 m augstu krauju, ko tautā dēvē par Zilajiemkalniem. Ziliekalni patiesībā nemaz nav kalni, bet sena reljefa kāple, kura ledus laikmeta beigu posmā bijusi Baltijas ledus ezera krasts. Vietumis tajā redzami dažādi Baltijas ledus ezera abrāzijas veidojumi, kurus daļēji apsedz vēlākā laika deluviālie (no hipsoimetriski augstākām teritorijām nokalotie) nogulumi. Šī krauja ir viens no interesantākajiem dabas kompleksiem rezervātā. Te skatienam paveras

gan abrāzijas reljefa formas un atsegumi vidusdevona Arikilas jeb Tartu svītras smilšakmeņos, gan lielā augu valsts dažādība. Daudzi atsegumi ir cilvēka roku neskarti, bez tik populārajiem uzrakstiem.

Augsnes ir trūdvielām bagātas, deluviālie nogulumi virs cilmiežiem kraujas lejasdaļā dažviet sasniedz pat 1 m biezumu. Šādās auglīgās sanesuma augsnēs aug bagāti gāršas tipa meži, ko veido platlapu koki. Valdošā koku suga ir parastais osis (*Fraxinus excelsior* L.), turpat sastopama arī parastā kļava (*Acer platanoides* L.), parastā goba (*Ulmus glabra* Huds.), parastā liepa (*Tilia cordata* Mill.). Pamežā dominē parastā lazda (*Corylus avellana* L.), parastais pilādzis (*Sorbus aucuparia* L.), trauslais krūklis (*Frangula alnus* Mill.), meža sausserdis (*Lonicera xylosteum* L.) u. c. sugas. Pamežs nav vienveidīgs, tas lielā mērā atkarīgs no augsnes apstākļiem un apgaismojuma intensitātes. Gāršas zemsedzē ir spilgti izteikta aspektu maiņa. (Aspekts — augu segas ārējais izskats, kas mainās gadalaikā atbilstoši augu attīstības fāžu izmaiņām.) Pavasara aspektu, it sevišķi kraujas apakšējā joslā un piekājē, nosaka galvenokārt mežloki jeb lakši (*Allium ursinum* L.). Latvijas teritorijā mežloki sasniedz to izplatības areāla austrumu robežu. Mežloki ir sīpolu dzimtas augs. Tie zied ar nelieliem, baltiem

čēmurā sakārtotiem ziediem. Mežloki izplata spēcīgu ķiploku smaržu, kur sevišķi sajūtama ziedu un augļu laikā. Barības vielas mežloki uzkrāj galvenokārt pavasarī, pirms kokiem nav izveidojies blīvs lapu vainags. Vasara otrajā pusē mežloki nodzeltē, to lapa sadalās, atstājot neapsegto augsnes laukumus un atbrīvojot vietu ēncielgākām augu sugām, kuras veido vasaras aspektu. Šai laikā zemsedzē dominējošās sugas ir dzeltenā zelnātrīte (*Galeobdolon luteum* Huds.), ziemas kaņepene (*Mercurialis perennis* L.), parastā strauspārde (*Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod.) un viltus ozolpārde (*Dryopteris epipansia* (C. Presl) Fraser-Jenkins et Jeremy). Sevišķi krāšņās audzes kraujas pakājē un gravās veido parastā strauspārde. Tā ir viena no dekoratīvākajām pārdēm, Latvijas teritorijā sastopama paretī. Strauspārdēm raksturīgas divu veidu lapas — rozetes ārmalā neauglīgās (sterilās) lapas bet rozetes centrā vasaras otrajā pusē attīstās auglīgās (fertilās) lapas ar soriem, kuros nogatavojas sporas.

Zilokalnu kraujā sastopamas daudzveidīgas reto un aizsargājamo augu atradnes. Stāstījums par retajiem un aizsargājamiem augiem jāsāk ar augu, kas kļuvis par rezervāta simbolu, — vijģo efeju (*Hedera helix* L.). Efejas areāls aptver gandrīz visu Eiropu (iz-

ņemot daļu Skandināvijas un PSRS Eiropas centrālo daļu un ziemeļdaļu). Latvijas teritorijā zināmas tikai dažas šī auga atradnes (Slītere, Kāltene, Grīvupe, Nīca, Rucava). Pirmās ziņas par efejām Slīteres teritorijā sniedz Videmans (Wiedemann) un Vēbers (Weber) 1852. gadā. Turpmāk to piemin visi dabaszinātnieki, kuri apmeklējuši Slīteri. Nosauktas vairākas efejas atradnes — gan kraujai pieguļošos abrāzijas līdzenuma mežos, gan pašā kraujā un to šķērsojošās sāngrāvās. Bergs (1874) sniedz datus par efejas atradni pie Dāvidalas smilšakmens atseguma. Mūsu dienās Dāvidalas tuvumā efeju nav. Literatūras ziņas ļauj spriest, ka šī atradne aizgājusi bojā izsalstot. Pašreiz rezervāta teritorijā zināma efejas atradne abrāzijas līdzenumā, 1969. gada vējgāzē, un divas atradnes gravā pie Zeltsilu mājām.

Otrs Slīterei raksturīgs augs ir ogu īve (*Taxus baccata* L.). Šis skaistais skuju koks ir pelnījis visstingrāko aizsardzību. Lai gan Slīteres īvju populācija ir diezgan prāva, sēklas ražojošu eksemplāru ir maz. Galvenais īvju ienaidnieks diemžēl ir cilvēks. Taksatoru grupa, kura 1921. gadā ieradās Slīterē, lai izstrādātu nākamā dabas pieminekļa projektu, raksta: «Aiz lielas simpatijas pret šo koku tauta viņu nežēlīgi aplauž līdz pēdējam zariņam. Tomēr tas bez zariem, gandrīz

bez mizas vēl dzīvo stumbru dzinumos un priecājas kopā ar apkārtējo skaisto dabu. Šī dzīves kāre pie īves ir taisni apbrīnojama, viņa ir cienīga savas eksistences, un tāpēc būtu pēdējais laiks, lai parūpētos par šī retuma saglabāšanu.»

Slīteres rezervātā ogu īve aug aptuveni 6 km² lielā teritorijā Baltijas ledus ezera kraujā, kraujas augšmalā un Baltijas ledus ezera abrāzijas līdzenumā. Ivju skaits, pēc mežsaimnieka K. Blūma 1981. un 1982. gada pētījumu datiem, ir aptuveni 510. Lielākoties sastop īves līdz 2 m augstumā. Ivju atjaunošanās novērojama veco ražojošo koku apkārtņē, tāpēc izplatība nav vienmērīga. Tās aug kā mitrās, pārpurvotās augsnēs, tā arī normālos mitruma apstākļos. Īve ilgu laiku tika dēvēta par ēnu mīlošu augu, tomēr, pēc pēdējiem zinātnieku pētījumiem, tā laikam ir tikai ēncietīgs kok-augs, kas tomēr labāk jūtas pilnā apgaismojumā.

Ejot pa Zilokalnu krauju un gravām, retais pamanis nelielo, neizskatīgo augu ar sīkiem ziliem ziedņiem, kuru pat botāniķiem pirmajā acumirklī grūti atšķirt no dzeltenās zeltņātrītes. Izrādās, ka šis necilais augs — kalnu veronika (*Veronica montana* L.) ir liels retums Latvijas florā. Visvairāk kalnu veronika izplatīta Jitlandes pussalā un Dānijas salās. Latvijā tā sastopama tikai Slīterē, literatūrā

gan minēta arī Embūte un Rucava. Pirmoreiz kalnu veroniku Slīteres rezervātā konstatējis A. Rasiņš 1953. gadā. Tagad nelielie gaišzīlie veroniku ziedi atrasti vairākās vietās kraujas nogāzē un gravās, arī ārpus rezervāta teritorijas.

Slīteres Ziliekalni var lepoties ar vienīgo līdz šim zināmo Eiropas kāpumiēža (*Hordelymus europaeus* (L.) Harz) atradni Latvijā. Augs ir Eiropas endēms. Slīterē Eiropas kāpumiēzis aug uz tā izplatības areāla ziemeļaustrumu robežas.

Blakus tādām Latvijā izplatītām pārdēm kā parastā strauspārde (*Matteuccia struthiopteris* (L.) Tod.), parastā sievpārde (*Athyrium filix-femina* (L.) Roth), trauslā pūslīspārde (*Cystopteris fragilis* (L.) Bernh.), melnā ozolpārde (*Dryopteris filix-mas* (L.) Schott), viltus ozolpārde (*D. expansa* (C. Presl) Fraser-Jenkins et Jermy), dzeloņainā ozolpārde (*D. carthusiana* (Vill.) H. D. Fuchs), ozolu kailpārde (*Gymnocarpium dryopteris* (L.) Newm.) pūkainā plūksnpārde (*Phegopteris connectilis* (Michx.) Watt) aug arī divas ļoti retas pārdžu sugas: daivainā cietpārde (*Polystichum aculeatum* (L.) Roth) un Brauna cietpārde (*P. braunii* (Spenn.) Fèe). Daivainā cietpārde atrasta arī Rudbāržos un Abavas ielejā netālu no Sabiles, bet Brauna cietpārde — Valkas rajona

Laukkalnes ciema teritorijā pie Kežu ezera. No pārējām pārdēm cietpārde atšķiras ar ādainām spīdīgām lapām un asimetrisku lapu plūksniņu pamatu. Abas sugas aug diezgan līdzīgos ekoloģiskos apstākļos. Visbiežāk cietpārdes sastopamas krauju šķērsojošās ēnainās sāngravās. Daivainā cietpārdes aug galvenokārt sāngravu nogāžu vidusdaļā, dažreiz arī augšējā daļā. Dažas daivaino cietpāržu grupas novērojamas arī kraujas apakšējā daļā un vidusdaļā. Brauna cietpārde nepieciešama mitrāka augsne, tās aug tikai sāngravu nogāžu apakšējā daļā — strautu tuvumā. Cietpārdes līdz pavasarim saglabā zaļas lapas, tāpēc botāniķi tās uzskaita pavasarī. 1981. gada pavasarī iegūtie dati liecina, ka abu cietpāržu sugu indivīdu skaits ir daudz lielāks par līdz šim uzrādīto. Rezervātā tiek veikti arī cietpāržu ekoloģijas pētījumi. Šim nolūkam iekārtotajos parauglaukumos izdara augsnes analīzes, regulāri mēra pārdžu lapu garumu, kā arī analizē apkārtējo augu sabiedrību struktūru. Bez jau minētajiem mežlokiem Baltijas ledus ezera kraujā aug tādi aizsargājami augi kā parastā zalktene (*Daphne mezereum* L.), apdziras (*Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.), ziemas mēnēse (*Lunaria rediviva* L.), meža ābele (*Malus sylvestris* Mill.). Parastī cilvēku uzmanību visvairāk saista mē-

nesenes. Spēcīgie, aptuveni metru garie mēneseņu ceri aug grupās vai izklaidus kraujas apakšējā joslā un tās sāngravās, kā arī Baltijas ledus ezera abrāzijas līdzenuma mežos, kraujas piekāvē. Mēneseņu ziedi ir violeti, vakaros smaržīgi. Auglis plati eliptisks, 4—5 cm garš, 2 cm plats, saglabājas pie nokaltušajiem stublājiem visu ziemu.

Zilokalnu kraujā atrodami arī tādi republikas teritorijā reti augi kā meža auzene (*Festuca altissima* All.), smaržīgais miešķis (*Galium odoratum* (L.) Scop.), platlapu un strēļu pulkstenīte (*Campanula latifolia* L., *C. trachelium* L.) u. c.

BALTIJAS LEDUS EZERA ABRĀZIJAS LĪDZENUMS AR MEŽIEM SLAPJAS MINERĀLAUGSNĒS

Zilokalnu pakājē plešas plašs mežiem klāts līdzenums. To veido pēdējā apledojuma morēnas kārtā, kuru savukārt sedz plāni, smilšaini nogulumi, kas radušies pirms 10—11,5 tūkstoš gadiem, kad šajā teritorijā līdzenajā Baltijas ledus ezera zemūdens piekrastē skalojušies viļņi.

Valdošie meža augšanas tipi ir da maksnis, vietām dumbbrājs un niedrājs. Šie slapjie meži, kas no laika gala bijuši grūti caurejami un cilvēka dar-

bības gandrīz neskarti, senākajos literatūras avotos dēvēti par Undžavu jeb Ūķeni.

Abrāzijas līdzenums ir viens no daudzveidīgākajiem dabas kompleksiem rezervātā, kur līdzās mežiem slapjās minerālaugsnēs sastopami arī sausieņu mežu fragmenti un purvi. Floristiski sevišķi interesanta ir Baltijas ledus ezera kraujai piegulošā līdzenuma daļa, jo šeit sastopami gan Zilokalnu kraujai raksturīgie gāršas elementi, gan arī vairāki īpatnēji biotopi — meža pļavas kraujas piekāvē un nelieli zāļu purvu fragmenti kaļķainās augsnēs. Valdošā koku suga ir āra bērzs (*Betula pendula* Roth). Mitrākās vietās dominē melnalksnis (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.), bet sausieņu mežos parastā priede (*Pinus sylvestris* L.).

Daļa līdzenuma mežu stipri cietuši 1969. gada vētrā, kad izveidojās 1000 ha lielas, grūti pieejamas vējgāzes. Kraujas piekāves mežos aug jau minētie aizsargājami augi, kā vijīgā efeja, ogu īve, Eiropas kāpumiēzis, parastā zalktene, apdziras. Abrāzijas līdzenumā atrodama skaistākā Latvijas orhideja — dzeltenā dzegužkurpīte (*Cypripedium calceolus* L.). To sastop izklaidus visā republikas teritorijā. Dzeltenajai dzegužkurpītei nepieciešama stingra aizsardzība, jo to nesaudzīgi iznīcina dekoratīvo īpašību dēļ.

Netālu no kraujas pakājes pamežā

atrasts parastā pīlādža (*Sorbus aucuparia* L.) un zviedru pīlādža (*S. intermedia* (Ehrh.) Pers.) dabisks krusojums, kuru uzskata par pastāvīgu sugu *Sorbus hybrida* L. Hibrīdais pīlādzis aug arī Dundagas pacēluma morēnas līdzenumā pie Slīteres mežniecības. Grāmatā «Latvijas PSR floras horoloģija»¹ norādītas tikai divas atradnes — Oviši un Užava, kā arī izteikts minējums, ka hibrīdo pīlādzi Latvijā, iespējams, ienesuši gājputni no Sāremas salas.

Jāatzīmē arī tādas reti sastopamas augu sugas kā alpu un lielā raganzālite (*Circaea alpina* L., *C. lutetiana* L.), attālvārpu, meža un aireņu grīslis (*Carex remonta* L., *C. sylvatica* Huds., *C. loliacea* L.), tumšzaļā kazroze (*Epilobium obscurum* Schreber.), mežu ķērsa (*Cardamine flexuosa* With.), platlapu dzeguzene (*Epipactis helleborine* (L.) Crantz).

Zilokalnu kraujas pakājē ir vairākas nelielas pļavas. Lielāko no tām dēvē par Dāvidpļavu. Dāvidpļavā krāšņākais aspekts ir pavasarī, kad zied Eiropas saulpurenes (*Trollius europaeus* L.). Sai laikā visu pļavu klāj zeldzēlnēs saulpureņu ziedu «cibiņas». Vienlaikus ar saulpurenēm Dāvidpļavā vietvietām zied vīru dzegužņukē (*Orchis mascula* (L.) L.). Nozie-

dot saulpureņu zeltītajam paklājam. Dāvidpļava zaudē arī savu pavasarīgo pievilcību. Auglīgā augsne un mitrums ļauj izveidoties leknai veģetācijai, tāpēc vasaras aspektu pļavā veido parastā vīgrieze (*Filipendula ulmaria* (L.) Maxim.), lēdzerkstes (*Cirsium oleraceum* (L.) Scop.), dažādu sugu grīšļi un doņi.

Zilokalnu kraujas piekājē specifisku biotopu rada nelieli zāļu purvu fragmenti, kas izveidojušies kaļķainās augsnēs. Tajos aug nekur citur rezervāta teritorijā neatrodamas augu sugas. Piemēram, augi — kaļķainu augšņu indikatori: rūsganā melncere (*Schoenus ferrugineus* L.), Hosta grīslis (*Carex hostiana* DC.), parastā kreimule (*Pinguicula vulgaris* L.). Visas minētās sugas Latvijā sastopamas reti.

Kopā ar jau nosauktajām sugām raksturīgas augu sabiedrības veido parastā niedre (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.) un zilganā pipjuzāle (*Molinia caerulea* (L.) Moench), bet izklaidus sastop sāres, divmāju, blīsu grīslis (*Carex panicea* L., *C. dioica* L., *C. pulicaris* L.), alpu un ciņu mazmeldru (*Baeothryon alpinum* (L.) Egor., *B. caespitosum* (L.) A. Dietr.), mazziedu pameldru (*Eleocharis quinqueflora* (F. X. Hartm.) O. Schwarz) u. c. sugas.

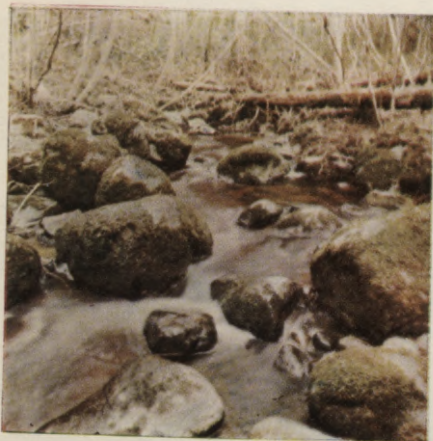
Purvā aug vairāki reti un aizsargājami augi — Davala grīslis (*Ca-*

¹ Хорология флоры Латвийской ССР. Редкие виды растений I группы охраны. Рига, 1978, с. 39.

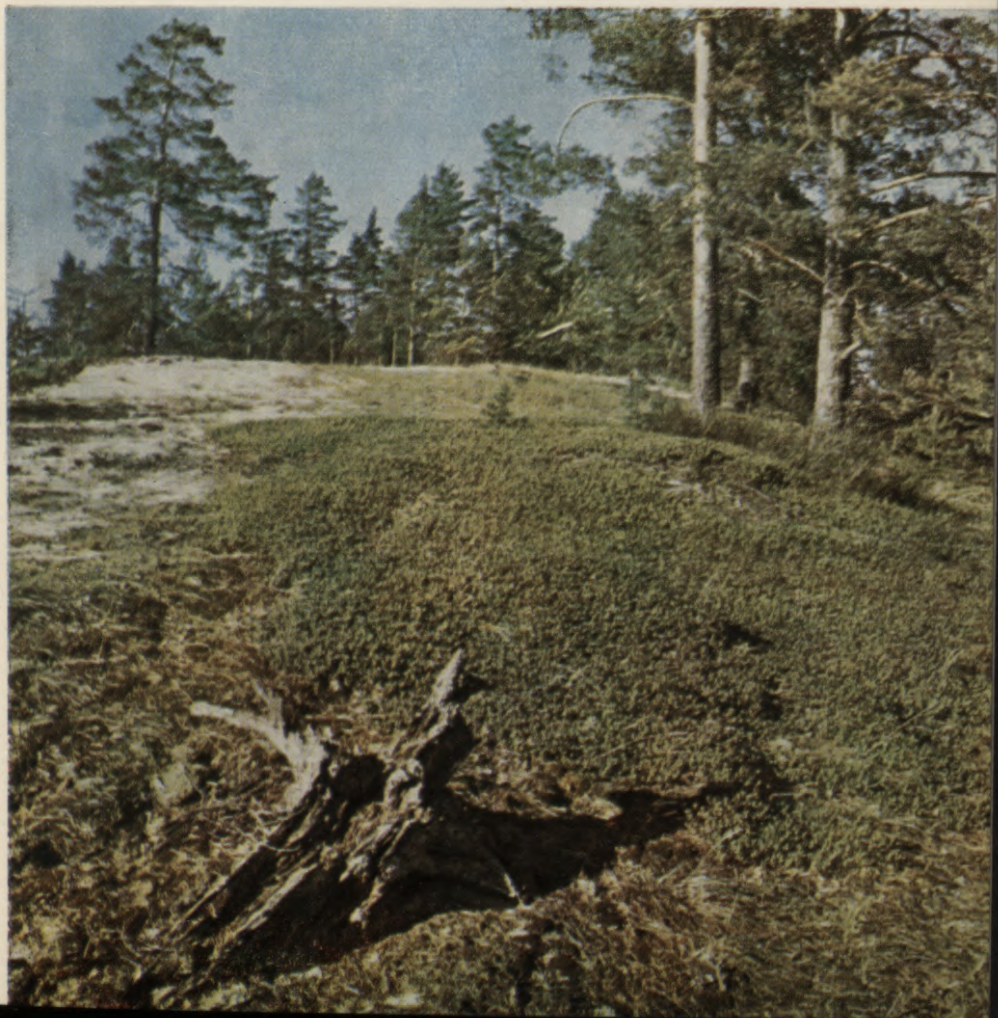
Skaidrā laikā no Zilokalnu kraujas pārredzams viss rezervāts līdz pat Baltijas jūrai. Ne velti libiešu nacionālajā krāsā dominē mežu zaļums, jūras pelēkais zilums un jūrmalas smilšu pilsūms.

1. Ari Zviedru grāvis leļpus ūdenskritumam pavasari atgādina istu kalnu upīti.
2. Pēterezera vigā konstatētas 110 ziedaugu sugas, no kurām 7 ierakstītas LPSR aizsargājamo augu sarakstā.
3. Rezervāta pierobežā kadiķi vietām veido veselas audzes.

Raksturīgu ainavu Slīteres rezervātā veido kangari — valņveida kāpas un vigas — pārputrotas ieplakas starp tiem. Viens no augstākajiem un garākajiem kangariem rezervātā ir Viškangars, kas stiepjas gandrīz 20 km garumā.

Rezervāta austrumdaļā atrodas Bažu purvs, kuru austrumu—rietumu virzienā vairāku kilometru garumā šķērso kangari, kuri apauguši ar priežu siliem vai mētrājiem.

Bažu purvs, kas aizņem 1884 ha, ir ļoti daudzveidīgs. Vidusdaļā, līdzās vaļēja ūdens lāmām, purva virsma ir ciņaina. Ciešu klāju veido stagnu sūnas.

Vēl pagājušā gadsimta 30. gados Dūmeles apkārtnē viļņojās Vidala ezers — lielākais ezers Ziemeļkurzemē. Tā krastu veidojumi skaidri saskatāmi arī tagad, tikai bijušā ezera vietā viļņojas kolhoza «Dundaga» pļavas.

s
ā

Makstainā spilve ir tipisks sūnu purvu elements. Tās ziedēšanu aprīli un maijā pamana
retais, turpreti jūnijā spilves augļiem izveidojas gari, sniegbalti lidmatiņi un augs kļūst
par vienu no krāšņākajiem akcentiem ziemeļnieciskajā purva ainavā.

1	2
3	4

1. Ogu ives nogatavojušās sēklas aptver sarkana sēklsedze.
2. Vijīgā efeja ir kļuvusi par Slīteres rezervāta simbolu. Efeja zemsedzē klāj diezgan plašus laukumus, retumis paceļas augšup pa koku stumbriem.
3. No aprīļa līdz jūlijam lakši ir dominējošais augs Zilokalnu kraujā.
4. Dekoratīvs elements Zilokalnu kraujā ir ziemas mēnesene.

1 | 2

3 | 4

1. Strausparāžu lapu garums sevišķi labvēlīgos apstākļos sasniedz pat pusotra metra. Vai tas neatsauc atmiņā teiksmas par Slīteres «milzu» papardēm, kuras bijušas cilvēka augumā?
2. Refo augu ekoloģiju rezervātā pēti botāniķe Erika Ružāne. Viens no pētījumu objektiem — daivainās cietpapardes.
- 3., 4. Kā lai vienaldzīgi palīdo garām šim mirgošajām «rasas lāsītēm»? Rasēnu dziedzermatiņu aicinājumam paklausa daudzi kukaiņi, nokļūdami «rijīgo» augu gūstā.

Jebkurš orhideju dzimtas augs pelnījis cilvēku saudzīgu attieksmi. Slīteres rezervātā no
32 Latvijā sastopamajām orhidejām aug 23.
Vienlaikus ar Eiropas saulpurenēm Dāvidplāvā uzdzied viru dzegužpuķe.

1 | 2
—|—
3

1. Sarkanā dzeguzene sastopama galvenokārt jūrmalā.
2. Bruņcepuru dzeguzpuķes apziedņa lapas sakļaujoties veido «bruņu cepuri».
3. Jūrmalas dedestiņa ir viena no retākajām, skaistākajām un «drosmīgākajām» dedestīnām Latvijā. Par savu mājvietu tā izraudzījusies mūžīgai jūras stihijai pakļauto liedagu un priekškāpu Baltijas jūras krastā.

1. Platlapu dzeguzene sastopama gan blakus sarkanajai dzeguzenei jūrmalā, gan ēnainajos abraziņas lidzenuma mežos.
2. Meža irbes savu ligzdu iekārtojušas stingrā aizsardzības režīmā.

Dāvidplavā pavasara aspektu veido Eiropas saulpurene. Tuvāk mežmalai saulpureņu paklāju izraibina sarkanvioletie meža gandreņu ziedi.

Slīteres rezervātā un tā tiešā pierobežā konstatētas 6 bebru apmetnes. Lielie dabas pārveidotāji nepārtraukti uzlabo dzīves apstākļus: regulē ūdens līmeni, izveido jaunas koku pludināšanas trases, remontē vecās un iekārto jaunas mītnes.

1. Bijušajā Sliteres muižas kalpu ēkā tagad ir rezervāta ekspozīciju zāle.
2. Mazirbe, Skopajās piejūras smiltis iekopti dārzi. Saglabājušās vairākas etnogrāfiski vērtīgas celtnes.

Mierīga un klusa ir galvenā iela Kolkā, gar kuru ērti novietojušās dzīvojamās mājas.

rex davalliana Smith), purva sūnene (*Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze), stāvlapu, šaurlapu, plankumainā un Fuksa dzegužpirkstīte (*Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *D. traunsteinerii* (Saut.) Soó, *D. maculata* (L.) Soó, *D. fuchsii* (Druce) Soó), odu gimnadenija (*Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br.). Jāteic, ka šeit aug arī stāvlapu dzegužpirkstītes reti sastopamā albīnā forma ar dzeltenbaltiem ziediem.

BAZU PURVS

Tas ir piejūras tipa augstais purvs, īpatnēja, savdabīga teritorijas daļa. Šo purvu izsenis dēvē par Bažu purvu. Tā nosaukums tiek izskaidrots ar Bažu māju tuvumu, bet, šķiet, te vēl jāpadomā, kas bijis pirmais. Purva izveidošanās saistīta ar sauszemes pakāpenisku pārpurvošanos atlantiskajā periodā, kad klimats bija siltāks un mitrāks nekā tagad. Lielākais purva dziļums ir 3,5 m. Purva konfigurācija ir sarežģīta — robežas nav spilgti izteiktas, bet pakāpeniski pāriet vīgu un kangaru ainavā. Purvā irstiepjas atsevišķas vaļņveida kāpas, dažas pat šķērso visu purvu rietumu—austrumu virzienā. Purva kopplatība ir aptuveni 1880 ha.

Purva veidošanos acīmredzot veicinājis arī kādreiz dienvidaustrumu daļā piegulošā Vidala ezera tuvums. Šis

ezers bijis 7,5 km garš un ap 1,5 km plats, dziļums sasniedzis 8 m. Ezers atradies kolhoza «Dundaga» tagadējo Dūmeles pļavu vietā. Dabā vēl labi saskatāmas bijušā ezera terases, it sevišķi ar mežu apklātajā teritorijā. Ezera līmenis bijis par 10,6 m augstāks nekā jūras līmenis. 1838. gadā pēc Zlēku mācītāja Bitnera projekta uzsākti ezera ūdens nolaišanas darbi. Tādā veidā barons Kārlis fon Osten-Sakens cerējis paplašināt savus aramzemju īpašumus. 1837. gadā 270 cilvēki ar lāpstām ķērās pie darba un 17 dienās cauri kāpu zonai izraka kanālu, kura dziļums bija ap 60 cm zem ezera līmeņa. Augšdaļā grāvja plātums bija 5,4 m, apakšdaļā tikai viena cilvēka telpa. 1838. gada «ziemas beigās» (jādomā, martā vai februārī) ezera ūdens pārrāva pēdējos metrus no kanāla līdz ezera līmenim, un «ūdens rāva smiltis ar tādu spēku, ka 12 stundās Vidala ezers pilnīgi notecēja, tā ka ledus lūšana un šnākšana bija dzirdama vairāku jūdžu attālumā». Jūrā pie kanāla iztekas izveidojās plašs sanesto smilšu sēklis.

Ar šo bijušo ezeru saistītas daudzas vēl mūsu dienās neatrisinātas un nenoskaidrotas problēmas: izrādās, ka ezera dibenā pēc nosusināšanas bijuši redzami priežu, bērzu u. c. koku celmi, atrasti ziemeļbriežu un trīs staltbriežu ragi, kuru garums bijis no 76 līdz 84 cm. 1924. gadā publicētajos mate-

riālos teikts: «Zemnieki stāsta, ka agrāk ezers bijis tur, kur Bažu purvs; no kāda stipra vīra vests, tas ieklūdis Vidala ezera iepakā.» Vai tā bijis vai ne — kas to šobrīd vairs pateiks? Taču saistība starp Vidala ezera līmeni un gruntsūdeņu barošanās režīmu Bažu purvā ir neapšaubāma. Iespējams, ka Bažu purvs pagājušā gadsimta sākumā ir bijis daudz bagātāks ar ezeriņiem un brīvā ūdens laukumiem. Arī ziņās par ziemeļbriežu ragiem ir sava patiesība. Bijušais ilggadējais Slīteres mežsargs Vilis Hausmanis (dzimis 1900. gadā) 1976. gadā pastāstīja, ka 1935. gadā Ezeru mežniecības 70. kvartālā Bažu purvā ierīkots ziemeļbriežu dārzs. Dzīvnieki tomēr nav varējuši mūsu klimatam piemēroties un aizgājuši bojā. Mēģinājums iemīnāt ziemeļbriežus izdarīts jau agrāk, 18. gs., bet arī toreiz tas beidzies ar neveiksmi. Varbūt tā skaidrojama Vidala ezerā atrasto ragu izcelšanās?

Grūtāk rast atbildi uz jautājumu — kā ezera dibenā radušās celmu un augošu koku atliekas.

Arī Bažu purva augu valsts ilgu laiku nebija pētīta. 1977. gadā šo darbu sāka Latvijas PSR ZA Bioloģijas institūta botāniķi. Pēc L. Tabakas un Z. Eglītes datiem, Bažu purvā sastopamas 198 vaskulāro, t. i., sēklaugu un paparžaugu sugas. Sarakstā iekļauti arī augi, kuri aug uz

purvu šķērsojošajām vaļņveida kāpām. Sugu skaits Bažu purvā ir relatīvi mazs. Salīdzinoši nelielajā Pēterezera vigā vien (tā atrodas kangaru un vīgu kompleksa rietumdaļā) ir 120 vaskulāro augu sugas.

Fitocenozes veidojošās sugas uz dažādu slāgnu sūnu fona visbiežāk ir makstainā spilve (*Eriophorum vaginatum* L.), sila virsis (*Calluna vulgaris* (L.) Hull), palejlapu andromeda (*Andromeda polifolia* L.), melnā vistene (*Empetrum nigrum* L.), purva šeihērija (*Scheuchzeria palustris* L.), dūkstu grīslis (*Carex limosa* L.), purva vaivariņš (*Ledum palustre* L.), purva dzērvene (*Oxycoccus palustris* Pers.). Reto un aizsargājamo augu Bažu purvā ir nedaudz. Seit augoša purva sūnene (*Hammarbya paludosa* (L.) O. Kuntze) un Lezeļa lipare (*Liparis loeselii* (L.) Rich.), kā arī gada staipeknis (*Lycopodium annotinum* L.) sastopami arī kangaru un vīgu kompleksā.

KANGARU UN VĪGU KOMPLEKSS

Abrāzijas līdzenums ziemeļdaļā savukārt norobežojas ar reljefā labi izīmētu kāpli, kurā vietām atsedzas vidusdevona smilšakmeņi. Šo kāpli dēvē par Irbes krauju jeb Stiebru kalnu. Arī šīs pamatiežos izveidotās kāples kraujā manāmas viļņu darbības pēdas.

Pēc ģeologu domām, tās iezīmējuši senā Ancilus ezera ūdeņi, vietām atstādami abrāzijas pēdas, vietām izveidojot 2—3 m augstu akumulācijas nogulumu valni. No šiem senajiem piekrastes veidojumiem virzienā uz ziemeļiem plešas 2—3 km plata Ancilus ezera un Litorīnas jūras akumulācijas josla. Tā ir garenstieptu vaļņveida kāpu un pārpurvotu starpvaļņu ieplaku josla, kura stiepjas paralēli tagadējās Baltijas jūras krastam. Šo vaļņveida kāpu virsma vietām ir līdzena un vienādā augstumā, vietām, kur kāpa nedaudz maina virzienu, nelīdzena, pat pauguraina. Interesanta reljefa īpatnība ir vienādie nogāžu slīpumi vaļņveida kāpu vēja un pretvēja pusēs, kas, pēc ģeologa I. Danilāna domām, skaidrojami ar vēja akumulācijas procesu īslaicīgumu. Atcerēsīties, ka tautā šīs garenstieptās vaļņveida kāpas dēvē par kangariem, bet starpvaļņu ieplakas par vigām. Gandrīz katram kangaram ir savs vietējais nosaukums. Šo vietvārdu izcelsme vēl nav pilnībā izpētīta. Prāvākais kangars — Viškangars — stiepjas rietumu—austrumu virzienā gandrīz pāri visam rezervātam un sasniedz ap 15 km garumu. Tas kā savdabīgs tilts šķērso arī 1880 ha lielo Bažu purvu tā vidusdaļā. 20. gs. sākumā un pat 40.—50. gados pa to vedis ērts kamanu ceļš. Vairums kangaru muguru tiek izmantotas kā kājāmgājēju takas. Pēdējos

gados to nozīme mazinās, jo iedzīvotāji izmanto ērtos transporta ceļus rezervāta buferzonā. Starp vaļņveida kāpām redzami arī smilšaini vaļņi, kuru relatīvais augstums parasti nepārsniedz 1—1,5 m. Arī tie stiepjas vairāku kilometru garumā, piekāpjē sasniedzot līdz 30 m platumu. Jādomā, ka tie ir senā Ancilus ezera vai Litorīnas jūras zemūdens piekrastes vaļņi. Šī kangaru un vigu ainava Latvijas teritorijā ir unikāla. Tā sastopama tikai šeit, Kurzemes pussalas ziemeļdaļā, vienīgajā vietā, kur mūsu republikā atrodami Ancilus ezera nogulumi un reljefa veidojumi. Līdzīga ainava vērojama Baltijas jūras salās Igaunijas PSR teritorijā.

Kangaros dominējošā koku suga ir priede. Biežāk sastopamie meža augšanas apstākļu tipi — sils un mētrājs. Zemesdze samērā nabadzīga, tomēr veģetācija atšķiras no Rīgas un Jūrmalas piejūras mežiem ar savu dzīvīgumu. Silā dominējošās augu sugas ir sila virši (*Calluna vulgaris* (L.) Hull) un ķērpji, no kuriem biežāk sastop kladoniju (*Cladonia*) ģints pārstāvjus. Tipiski zemesdzes veidotāji ir smilts neļķe (*Dianthus arenarius* L.), liektā sariņsmilga (*Lerchenfeldia flexuosa* (L.) Schur), apaļlapu pulksteņīte (*Campanula rotundifolia* L.) u. c. Atšķirībā no siliem mētrājiem raksturīgs blīvāks augu projektīvais segums, nav sastopami brīvi smilšu laukumi un

kladoniju audzes. Mētrāju galvenie elementi ir mellenes (*Vaccinium myrtillus* L.), brūklenes (*V. vitis-idaea* L.) un melnā vistene (*Empetrum nigrum* L.).

Kangaru floras neatņemama sastāvdaļa ir arī mūžzaļā miltene (*Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng.). Šim aizsargājamajam augam rezervāta teritorijā ir sevišķi vitālas atradnes Bažu purvā uz Viškangara un Sīkraga apkārtnes kangaros. Miltene ir plaši pazīstams ārstniecības augs, tāpēc tā resursu saglabāšanai un racionālai izmantošanai jāpievērš īpaša uzmanība.

Daudz retāk kangaru nabadzīgo veģetāciju atdzīvina čemuru palēks jeb himafila (*Chimaphila umbellata* (L.) W. Barton) un vāļīšu staipeknis (*Lycopodium clavatum* L.), bet apdzirām (*Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.) šai dabas kompleksā pagaidām zināma tikai viena atradne.

Vīgās dominē zāļu purvi, retāk atsevišķos posmos sūnu un pārejas tipa purvi. Vīgu pārpurvošanos veicinājis augstais gruntsūdens līmenis, kas raksturīgs Kurzemes pussalas jūrmalai visos gadalaikos. Gruntsūdeņu bagātību nosaka arī devona ūdensnesošo horizontu atslodzes zonas tuvums Zilokalnu un Irbes kraujās, kur izplūst daudz avotu. Vīgas pavasaros un rudenos pārvēršas garenstieptos grūti

pārejamos «sezonas ezeros», kuros labprāt uzturas ūdensputni.

Vīgu flora ir ļoti mainīga, atkarībā no mitruma apstākļiem. Zāļu jeb zemajiem purviem ir raksturīgas augu kopas, kurās galvenokārt dominē augstais, ciņu, pūkaugļu, uzpūstais un pūslīšu grīslis (*Carex elata* All., *C. caespitosa* L., *C. lasiocarpa* Ehrh., *C. rostrata* Stokes, *C. vesicaria* L.). Daudzveidīgākas un interesantākas ir vīgas ar sūnu purva fragmentiem. Tām raksturīga vizuāli ļoti atšķirīgu augu sabiedrību maiņa, ko nosaka ciņu un pazeminājumu mija un brīva ūdens lāmas. Sūnu purva fragmentos vairākās vīgās atrastas visu Latvijas teritorijā sastopamo sugu rasenes: apaļā, garā, vidējā rasene (*Drosera rotundifolia* L., *D. anglica* Huds., *D. intermedia* Hayne), kā arī apaļlapu un garlapu rasenes krustojums (*Drosera ×obovata* Mert. et Koch). Rasenes ir kukaiņēdājs augs. Savu laupījumu tās satver ar lipīgajiem dziedermatiņiem uz lapu virsmas un sagremo to ar dziedermatiņu izdalītās sulas palīdzību. Ūdens lāmās aug otras kukaiņēdāju ģints pārstāvji — mazās un vidējās pūslenes (*Utricularia minor* L., *U. intermedia* Hayne). Pūslenēm sakņu nav, daļa lapu plūksnas pārveidojušās pūslīšos, kuros tiek sagremoti noķertie kukaiņi.

Krietni liels ir vīgās augošo aizsargājamo augu klāsts. Orhideju dzimtas

pārstāves purvāju vienlape (*Malaxis monophyllos* (L.) Sw.) un Lezeļa lipare (*Liparis loeselii* (L.) Rich.) atšķirībā no savām krāšņajām tropu radniecēm ir grūti pamanāmi augi ar trauslu, dzeltenzaļu sīku ziedīņu ķekaru. Turpretī dzegužpirkstītes un dzegužpuķes ar daudz spilgtākajiem ziedu sastatiem atsevišķās vietās veido blīvas audzes, piedaloties aspekta veidošanā. Nelielās vigās, it sevišķi ceļu tuvumā, aug bruņcepuru dzegužpuķe (*Orchis militaris* L.) un Baltijas, stāvlapu un plankumainā dzegužpirkstīte (*Dactylorhiza baltica* (Klinge) Orlova, *D. incarnata* (L.) Soó, *D. maculata* (L.) Soó). Purvmirtes jeb balzamkārklīņi (*Myrica gale* L.) Latvijas teritorijā sasniedz Eiropas areāla austrumu robežu un ir diezgan bieži sastopami piejūras purvos un pārpurvotās pļavās. Rezervāta teritorijā zināmas trīs atradnes. Tās izvietotas rezervāta rietumdaļā — Pēterezera vigā un Celmupītes krastos.

Brīvā ūdens lāmas vīgu apmalēs ir ūdensrožu valstība. Rezervāta teritorijā atrasta sniegbaltā ūdensroze (*Nymphaea candida* J. et C. Presl).

Rets atradums vīgu un upīšu krastos ir parastā vairogglape (*Hydrocotyle vulgaris* L.). Tas ir Latvijā mazākais čemurziežu dzimtas pārstāvis. Atšķirībā no vairuma šīs dzimtas augu vairoglapēm lapas nav dalītas, lapas kāts piestiprināts nelielās plātnes vidū,

veidojot it kā vairogu. Pāreja starp vīgām un kangariem, kā arī mitri smilšaini ceļi ir labvēlīga augtene linu starenītei (*Radiola linoides* Roth). Šo reto augu rezervāta teritorijā atradusies Latvijas PSR ZA Bioloģijas institūta zinātnieces L. Tabaka un Z. Eglīte. Tagad zināma vēl viena linu starenītes atradne rezervāta 46. kvartālā.

No vīgām interesantākā ir Pēterezera vīga. Tā ir vienīgā vīga, kurā atrodas vairāki nelieli aizaugoši ezeri — Lielais un Mazais Pēterezers. Vīgas garums aptuveni 3 km (lielākās vīgas — Lielās Kukšupes garums pārsniedz 6 km), platums svārstās 50—225 m robežās. Lielā Pēterezera platība ir 2,9 ha, tā garums — 645 m, platums — 30—50 m; Mazā Pēterezera platība — 0,8 ha, tā garums — 255 m, platums — 35 m. Lielajā Pēterezērā konstatētais dziļums tā vidusdaļā nepārsniedz 2,8 m.

Pēterezera vīgas centrālo daļu gandrīz visā vīgas garumā aizņem sūnu purvs, kuru ezeru tuvumā caurauž garenstiepti padziļinājumi ar ūdeni. Vīgas malas un tās dienvidrietumu galu aizņem zāļu purvs. Šo atšķirīgo biotopu un augu sabiedrību maiņa veido augu segā savdabīgu rakstu, kas īpaši izceļas rudens pusē, kad atsevišķas grīšļu sugas daļēji nodzeltējušas, citas ieguvušas sarkanbrūnu krāsojumu, bet dažas vēl saglabājušas zaļo krāsu.

KĀPU ZONA AR MEŽIEM SAUSĀS MINERĀLAUGSNĒS

Kangaru un vīgu ainava, tuvojoties tagadējās jūras krastam, pāriet plašā kāpu zonā, kuras veidošanās saistīta ar Litorīnas jūras vēlāko (subboreālo) līmeņa celšanos jeb transgresiju. Arī šajā zonā kāpas un valņveida kāpas sakārtojušās paralēli jūras krastam, tikai iepaklas starp tām nav tik spilgti izteiktas kā kangaru—vīgu izplatības joslā. Kāpu masivizācija acīmredzot izskaidrojama ar aktīvāku vēja darbību un tā izraisītajiem procesiem, kas sevišķi izpaužas pašā Kolkasraga apkārtnē.

Kāpu masīvus sedz sili un mētrāji ar dominējošo koku sugu parasto priedi (*Pinus sylvestris* L.). Floristiski tie būtiski neatšķiras no mežiem kangaru—vīgu kompleksā.

Kā liels retums šajā dabas kompleksā jāmin pie Mazirbes augošais zviedru pilādzis (*Sorbus intermedia* (Ehrh.) Pers.) un Pallasas sausserdis (*Lonicera pallasii* Ledeb.) pie Vaides ciema. Sevišķu ievēribu pelna sarkanā cefalantēra (*Cephalanthera rubra* (L.) Rich.). Šī orhideja Latvijā sastopama ļoti reti. Rezervāta teritorijā 1981. gada vasarā atrasts pagaidām tikai viens ziedošs eksemplārs, tāpēc grūti spriest, vai atradne būs noturīga.

Kāpu masīvu silos sastop jau minēto mūžzaļo milteni (*Arctostaphylos*

uva-ursi (L.) Spreng.), čemuru palēku (*Chimaphila umbellata* (L.) W.Barton), vālišu staipekni (*Lycopodium clavatum* L.). Te aug arī ziemeļu lineja (*Linnaea borealis* L.), kuras gaiši sārtie traulie ziedi tik tikko paceļas virs sūnu segas.

Piejūras mētrajos vietām atrodama arī viena no «necilajām» orhidejām — sirds divlape (*Listera cordata* (L.) R. Br.), kura aug arī Baltijas ledus ezera abrāzijas līdzenumā.

BALTIJAS JŪRAS UN RIGAS JŪRAS LICA SMILŠAINĀ PIEKRASTE

Tā ir ģeoloģiski jauns veidojums, kura attīstība un dinamika joprojām ir aktīva. Pludmale ir samērā plaša un smilšaina, pakļauta viļņu iedarbībai. No jūras tālākajā daļā Baltijas jūras piekrastē labi izteikta priekškāpa, aiz tās sākas augsts kāpu valnis. Rīgas jūras līča piekrastē izveidojies izteikts abrāzijas krasts, sevišķi pie rezervāta dienvidu robežas.

Baltijas jūras un Rīgas jūras līča smilšainie krasta veidojumi ir zona ar visnabadzīgāko veģētāciju.

Augu segu pārtrauc kaili smilšu laukumi. Liedagā nedaudz zaļākas ir tikai strautu jeb valku grīvas un

šauri, jūras krastam paralēli padziļinājumi, kuros galvenokārt aug krupju donis (*Juncus bufonius* L.), ļaunā gundega (*Ranunculus sceleratus* L.) un ūdeņu avotene (*Catabrosa aquatica* (L.) Beauv.). Ar priekškāpu smiltīm neatlaidīgi cīnās smiltāju auzene (*Festuca arenaria* Osbeck), honkēnija (*Honckenya peploides* (L.) Ehrh.), reti sastopama smiltāju kāpuniedre (*Ammophila arenaria* (L.) Link) un tās krustojums ar smiltāju ciesu (\times *Callammophila baltica* (Flügge ex Schrad.) Brand), Žerāra donis (*Juncus gerardii* Loisel.), smaržīgā vīrcele (*Linaria loeselii* Schweigg.) un pla-

vas silpurene (*Pulsatilla pratensis* (L.) Mill.).

Un tomēr šeit aug vairāki reti un aizsargājami augi. Ipašu ievēribu pelna jūrmalas dedestiņas (*Lathyrus maritimus* Bigel.) atradne. Šis augs pielāgojies augšanai visai nelabvēlīgos apstākļos priekškāpā. Iespējams, ka atradne bieži cieš rudens vētrās, kad jūra aizsniedz priekškāpu.

Skaita ziņā daudz bagātākas ir sarkanās dzeguzenes (*Epipactis atrorubens* (Hoffm. ex Bernh.) Schult.) audzes, kuras gandrīz nepārtrauktā šaurā joslā izvietojušās gar Baltijas jūras krastu.

REZERVĀTS UN EKSKURSANTI

Pēdējos gados aizvien vairāk pieaug interese par rezervātiem. Cilvēki cenšas vairāk uzzināt, redzēt, saprast. Rezervātu izveidošanas mērķis mūsdienā izpratnē ir kā rada konfliktu ar pastāvīgi augošo vēlēšanos tos apmeklēt. Rezervāta darbinieki ir nākuši pie secinājuma, ka prasmīgi organizēta un regulēta apmeklētāju plūsma minimāli ietekmē rezervātu. Tāpēc Slīteres rezervātā ekskursijas vienmēr pavada gidī — zinātniskie līdzstrādnieki vai kādas atsevišķas dabaszinātņu nozares speciālisti, rezervāta pziņēji.

Rezervātu apmeklēt var tikai ar Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas atļaujām, kuras izdod ne vairāk kā divām apmeklētāju grupām nedēļā.

Lai līdz minimumam samazinātu tiešo cilvēka klātbūtni rezervātā, ekskursanti pārvietojas pa vispārējās lietošanas ceļiem, iepriekš paredzētajās

vietās apskatot raksturīgākās ainavas un dabas pieminekļus.

Ko tad var ieraudzīt Slīteres rezervātā? Vispirms iepazīstamies ar Slīteres rezervāta ekspozīciju Slīteres mežniecības telpās. Tajā skatāmi materiāli par rezervāta izpētes gaitu, raksturīgāko dabas kompleksu maketi, rezervāta reto augu herbārijs, A. Šulca veidotā tauriņu kolekcija, V. Pūteles savāktais lapgraužu bojājumu herbārijs u. c. eksponāti. Mežniecības sētā visā krāšņumā var aplūkot ives, kuras lielo liepu paēnā nejutās sliktāk kā savos dabiskajos augšanas apstākļos.

Pa Dundagas—Mazirbes ceļu ekskursanti šķērso Zilokalnu kāpli, pakāvējoties uz brīdi tās augšmalā un pavērojot ainavu, kas pāri koku galotnēm no šejienes atklājas līdz pašai jūrai. Tuvākajā laikā virs Zilokalnu kāples pie ceļa paredzēts izbūvēt autostāvvietu un nelielu skatu laukumu ar torni — paaugstinājumu. Ekskur-

santi caur autobusa logu var apskatīt stingrās zonas mežus un apzīmes, kas aizliedz tos apmeklēt. Netraucēsim šos mežus arī mēs! Vietām vēl redzami 1969. gada vētras postījumi. Ekskursantiem būs interesanti uzzināt, ka līdzīga stipruma vētra nopostījusi Slīteres mežus arī 1824. gadā.

Ja ekskursantu grupa nav pārāk liela, nākošā pietura ir Pēterezera apkārtnē. Pa šauru taku gida pavadībā var iet mežā, lai aplūkotu Pēterezera vīgu — vienu no lielākajām vīgām rezervāta teritorijā, kurā novietojusies Lielais un Mazais Pēterezers (2,9 un 0,8 ha) ar līganiem sūnu kras-
tiem.

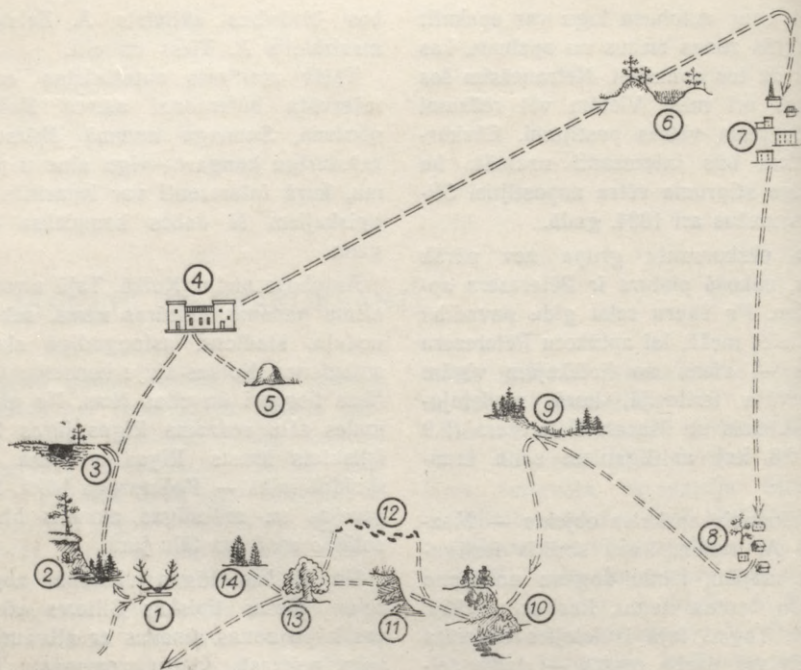
Nākamais apskates objekts — Mazirbe. Ar retām, kāpu smiltīs iestigušām mājām, kāršu žogiem un lepno lībiešu tautas namu, kas celts 1939. gadā. Tagad tajā izvietojies rezervāta zinātniskā darba centrs — darba telpas, laboratorijas, bibliotēka. Apskates objekts ir arī Mazirbes kapi. Mazirbes baznīcas tuvumā atrasti trīs laukakmeņi ar uzrakstiem, kas gan vēsta par lielajiem upuriem mēra epidēmijas laikā (1710—1711), gan satur vēsturiskas ziņas par Dundagas un Mazirbes tālaika ievērojamākajiem ļaudīm. Uzrakstu atšifrēšanā un laukakmeņu atrašanās vietu precizēšanā lielu darbu ieguldījuši Dundagas vidusskolas direktore J. Freimūte, Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzī-

bas biedrības aktīvistis A. Zalsters, mazirbietis A. Tiess un citi.

Tālāk maršruts autotūristus cauri rezervāta buferzonai aizved Kolkas virzienā, Saunaga tuvumā šķērsojot raksturīgu kangaru—vīgu ainavu posmu, kurā interesenti var iepazīties ar tipiskajiem šī dabas kompleksa augiem.

Autobuss pietur Kolkā. Tajā atrodas ciema padome, kultūras nams, sakaru nodaļa, stadions, astoņgadīgā skola, ambulance, Kolkas zivju konservu fabrikas korpusi un citas ēkas. No pludmales tālu redzams Rīgas jūras līča izliektais krasts Rīgas virzienā un skaidrā laikā — Koikasraga bāka, kas paceļas uz mākslīgas akmens blūķu saliņas ap 5 km tālu jūrā.

No Kolkas Rīgas virzienā abpus ceļam plešas tipiskas Slīteres piejūras kāpu zonas ainavas ar atbraucēju acīm neierasti vitālu zemsedzi. Tās negribot liek atcerēties Rīgas un Jūrmalas tuvumā rekreācijas atpūtas rezultātā cietušos mežus. Aiz rezervāta robežas cauri Melnsilam ekskursanti brauc līdz pat Dundagas ceļa atzarojumam no Kolkas—Rīgas šosejas. Ceļš šķērso Melnsilupes lejteci. Tās ūdeņi plūst pa 1837. gadā izraktā grāvja gultni, pa kuru 1838. gadā notecējuši jūrā Vidala ūdeņi. Bijušā ezera ieplaka labi redzama reljefā, tagad to aizņem kolhoza «Dundaga» tīrumi un pļavas. Interesentiem var

4. att. Galvenie apskates objekti Slīteres rezervātā un tā pierobežā: 1 — Slīteres rezervāta ekspozīciju zāle; 2 — Zilokalnu kāple; 3 — Pēterezera vīga; 4 — Mazirbe; 5 — Mazirbes vēsturiskie akmeņi; 6 — kangaru un vīgu ainava; 7 — Kolka; 8 — Melnsils; 9 — bijušā Vidāļa ezera gultne; 10 — atsegumi pie Vidāļa; 11 — Vidāļa grants karjers; 12 — mācību taka «Slītere»; 13 — Rīgzemju dižozoli; 14 — kadiķu nora.

parādīt ezera krastu terases apdzīvotās vietas «Dūmele» tuvumā, kur tā īsti apjaušami bijušā ezera visai prāvie apmēri. Ne jau velti vēlāko gadu arheoloģiskajos izrakumos atrastas pat kuģu atliekas.

Pie Vidāļa ekskursijas maršruts 42 šķērso Zilokalnu kāpli, kuras kraujā

var izsekot Baltijas ledus ezera dažādo līmeņu svārstībām. Vidāļa upītes gravā 0,5 km garā posmā atsedzas vidusdevona smilšakmeņi.

2,4 km attālumā no Vidāļa, ceļa labajā pusē, atrodas grants karjers, kurā atsedzas fluvioglačiālo (ledāju kušanas) ūdeņu izgulsnēts materiāls —

smilts, grants, oļi. Sāds materiāls piepilda dziļu ielejveida iegrauzumu pamatiežos. Karjera malas stāvas, grūti pieejamas, nākotnē šeit būtu vēlams iekārtot speciālu apskates laukumiņu.

Interesants ir nākamais apskates objekts — Rigzemju dižozoli. Lielākā ozola apkārtmērs — 8,3 m, tas ieskaitīts republikas nozīmes aizsargājamo dižkoku sarakstā. Ceļa malā aug daži zviedru pīlādžu eksemplāri, kuri pavasaros bagāti zied un rudenī nes augļus. Pa ceļam vērojamas parkveida melnalkšņu audzes, kuras sevišķi raksturīgas Celmiņu māju apkārtnē. Lielāko melnalkšņu apkārtmērs pārsniedz 1,5 m, tie ir zemi, zaroti, spēcīgi, kā jau kļajumā auguši. Daudz laukakmeņu, kas liecina par intensīviem izskalošanas procesiem ledus laikmeta beigū posmā.

Netālu no ceļa — apmēram 1 km Zilokalnu kraujas virzienā — var apskatīt kadiķu audzi. Tā ir 2,6 ha liela teritorija, kurā atsevišķi augošiemi kadiķiem ir piramidāla forma. Audzes vecums aptuveni 50 gadi, tā izveidojusies bijušajā Grūžu māju tīrumā. Kadiķi aug grupās un atsevišķi, lielākie no tiem sasniedz 4 m augstumu. Kopā ar lielajiem laukakmeņiem tie veido savdabīgu ainavu.

Protams, ekskursijas maršrutā atkarībā no dalībnieku interesēm var iekļaut vēl citus buferzonā un rezervāta

pierobežā atrodošos apskates objektus un pastāstīt par rezervāta floras īpatnībām, aizsargājamiem laukakmeņiem, kultūrvēsturiskajiem pieminekļiem un objektiem (Dundagas pils, Mazirbes internātskolas darbinieku savāktie lībiešu etnogrāfiskie eksponāti u. c.). Ar rezervāta dabu ir iespējams iepazīties arī patstāvīgi. Šim nolūkam izveidota speciāla mācību taka Slīteres Zilokalnu nogāzē rezervāta pierobežā, apstākļos, kas identiski rezervāta stingrajai aizsardzības zonai. Tā iekārtota Zilokalnu kraujā posmā starp vietējās nozīmes ceļu Vīdale—Mazirbe un iekšsaimniecības ceļu uz Veczviedru mājām. Takas kopgarums 1,2 km. Tās apskatei nepieciešamas aptuveni divas stundas. Informācija katrā apskates punktā novietota tā, lai atēloto augu vai kādu citu dabas objektu takas apmeklētājs turpat norādes tuvumā varētu konstatēt dabā. Saiostošs ir pats iepazīšanas un atrašanas prieks, tāpēc gida pavadība mācību takā ir lieka. Tomēr dažkārt cilvēki, izstaigājot taku lielākās grupās, vēlas dzirdēt gida paskaidrojumus. Jāteic, ka biežākie takas apmeklētāji ir nevis organizētas lielas ekskursantu grupas, bet ģimenes vai nelielas grupiņas 2—5 cilvēku sastāvā, kam arī mācību taka ir paredzēta.

Mācību takā uzmanība pievērsta gan geomorfoloģiskajiem veidojumiem, gan botāniskajiem un zooloģiskajiem

objektiem. Visplašāk aptverti botāniskie objekti — norādīti gan tipiskie Baltijas ledus ezera senkrasta meža un zemsedzes elementi, gan iespēju robežās — arī retie un aizsargājami augi.

Norādes zīmes un attēli ar koncentrētu paskaidrojumu izvietoti pie parastajiem ošiem, baltalkšņiem, melnalkšņiem, ziemas kaņepenēm, vairākām paparžu sugām, mežu spriganēm, meža sārmenēm, pļavas augiem — Eiro-

pas saulpurenēm, dziedniecības aņģiņiem, melnajiem deviņvīruspēkiem, plašajiem doņiem. Uz smilšakmens atsegumiem aug trauklās pūslīšpapardes un vērenes, bet pavasara aspektā zemsedzē dominē lakši — trešās grupas aizsargājami augi. Lai takas apmeklētāji neaizbrauktu, neredzējuši Slīteres floras lielākos retumus — ogu īvi un vijīgo efeju, piemērotos biotopos iestādīti daži to eksemplāri.

ZINĀTNISKAIS DARBS REZERVĀTĀ

Latvijas PSR Valsts rezervātu nolikumā lasām:

«Rezervātu galvenais uzdevums ir saglabāt tipisku un unikālu dabas ainavu un dabas ekosistēmu dabisko stāvokli, kā arī saglabāt savvaļas dzīvnieku un augu sugu ģenētisko fondu, etalonizēt procesus dabisko norisi.»

Tāpēc jau kopš rezervāta administrācijas un zinātnisko darbinieku štata izveidošanas galvenā vērība tiek veltīta rezervāta izpētei un apsardzībai. Kā organizēt zinātnisko darbu rezervātā, kur būtībā radīti visi priekšnoteikumi, lai zinātnieki varētu radoši strādāt cauru gadu, nešķiroties no sava izpētes objekta, bet sākumā nebija gandrīz nekādu priekšnoteikumu, lai varētu radīt normālus darba un sadzīves apstākļus? Tomēr cilvēkus nenobaidīja ne-parastie apstākļi, un jaundibinātajā Slīteres rezervātā strādātgrībētāju netrūka.

Pašlaik rezervātā strādā galvenokārt LVU Bioloģijas fakultātes un LLA

Mežsaimniecības fakultātes absolventi, kas mācības beiguši 1979., 1980. gadā. Augstākā izglītība ir arī apsardzības darbiniekiem. Viņu rokās ir ne tikai rezervātu praktiskā apsardzība, bet arī dabas aizsardzības propaganda, režīma zonu plānošana, pilnveidošana un vajadzības gadījumā arī izmaiņas, piesārņojuma apkarošana.

Zinātnisko darbu rezervātā plāno un vada direktora vietnieks zinātniskajā darbā, papildus šiem pienākumiem veicot teritorijas fiziski ģeogrāfisko rajonēšanu, ģeomorfoloģisko izpēti, antropogēnās darbības un to seku izpēti.

Plašs pienākumu loks ir rezervāta meteorologam, kurš gan regulāri apstrādā Kolkas hidrometeoroloģiskās stacijas datus, gan veic stacionārus mikroklimatiskos novērojumus Mazirbē un Slīteres apkārtnē. 1981. gadā sāktas periodiskas piecu dienu ilgu novērojumu sērijas dažādās rezervāta daļās, kas reprezentē atšķirīgus

novietojumus reljefā un atšķirīgus augšanas apstākļus.

Hidrobiologs paspējis iepazīt rezervāta upju, ezeru un dīķu vispārīgo raksturu, izvēlēties hidrofaunas inventarizācijas parametrus. 1981. gadā izdarīta zooplanktona, sūkļu un sūneņu inventarizācija lielākajos Slīteres ezerīšos.

Abas rezervāta botāniķes inventarizē floru. Jau apkopota floras izpētes vēsture, tiek sastādīts floras saraksts, iepazīts republikas botāniķu veikums aizsargājamo kokaugu — īves un efejas ekoloģisko īpatnību un rezervāta veģetācijas struktūras izziņāšanā. Specializētos parauglaukumiņos tiek novērots aizsargājamo augu — daivainās cietpapardes, Brauna cietpapardes, kāpu mieža, jūrmalas dedestiņas un efejas augšanas ritms un fenoloģiskās fāzes.

Darbietilpīga ir zemeszemes struktūrālā sastāva un projektīvā seguma vairākkārtīga noteikšana četros 20 × 20 m lielos parauglaukumos, vairākas reizes veģetācijas sezonā.

Daudz darba rezervāta mežsaimniekiem. Turpinās reto kokaugu uzskaitē. No Latvijā sastopamajām reto kokaugu sugām rezervātā aug ogu īve, zviedru pilādzis, vijīgā efeja. Katra atradne jākartē, jāapseko un jānovērtē tās vitalitāte. Plānveidīgi apsekojot iespējamās īves augšanas vietas, divos gados atrasti 234 jauni eksem-

plāri. Īvju kopskaits rezervātā tagad ir pāri par 500 jeb 62% no apzināto īvju kopdaudzuma republikā. Atsevišķu īvju augstums rezervātā sasniedz 12 m, diametrs 40—50 cm. Joprojām notiek dižkoku inventarizācija, tiek reģistrētas interesantās un reti sastopamās koku formas. Vērtējumu gaida arī kompleksie 0,5 ha lielie parauglaukumi, kuros aprēķina audzes taksācijas (meža novērtēšana, koksnes masas ikgadējā noteikšana mežaudzēs) rādītājus. Sadarbībā ar zinātnes un ražošanas apvienību «Silava» uzsākta rezervāta augšņu izpēte.

Rezervāta zinātnisko darbinieku saimē prāvs zoologu īpatsvars. Strādā divi mamalogi (zīdītājdzīvnieku pētnieki), divi ornitologi (putnu pētnieki) un entomologs (kukaiņu pētnieks). Dzīvnieku pasaules izpēte rezervātā pagaidām ir «baltais plankums», tikpat kā nav nekādu sistematizētu ziņu par apvidus faunu.

Zinātniskajā darbā iegūti daudzi interesanti rezultāti. A. Sulcs, inventarizējot tauriņu sugas, 1978. gadā Slīterē atklājis jaunus Latvijas faunas pārstāvjus — *Agnathosis sandoensis* Jonasson, bet M. Šternberga atrastā zirnekļu suga *Jacksonella jalconeri* ir jauna PSRS faunai. Vienu no sugām bagātāko vaboļu dzimtu pasaulē — lapgrauzus pētījusi V. Pūtele. Tomēr visi šie pētījumi veikti epizodiski un nesniedz datus par visu

rezervāta teritoriju. Nav arī datu par entomofaunas struktūrālajām izmaiņām gadu gaitā. Entomologu šaurā specializācija un darba lielā ietilpība ir šīs profesijas īpatnības, kas to padara par kompleksu. Kaut šajos profesijas džungļos mūsu jaunais entomologs atrastu pareizu ceļu!

Līdz šim maz pētīta arī rezervāta ornitofauna. Izzinātas bija tikai atsevišķas sugas, kas minētas populāros vai vispārīga rakstura dabas aprakstos, nekādu ziņu nebija par ornitofaunas struktūrālo sastāvu. Lielā dabas apstākļu un biotopu dažādība lika domāt, ka rezervāta ornitofauna ir bagāta. To apstiprināja arī 1980. gada inventarizācija, kurā pirmoreiz republikā tika lietota perspektīvā somu līniju—transektu metode. Vislielākā putnu biežība konstatēta Zilokalnu kraujā — 519 ligzdotājpari uz 1 km². Rezervātā grūti noteikt dominējošās sugas, jo katra no tām dzīvo tikai piemērotos biotopos un to izplatība rezervātā atkarīga galvenokārt no apstākļu piemērotības konkrētajai sugai.

Par fonu veidojošām sugām mežā var nosacīti uzskatīt žubītes un lapu ļauķus (vītiņus, čunčiņus, svirlīšus). Konstatētas plēsīgo naktis putnu sugas: meža pūce, svītrainā pūce, ausainā pūce, purva pūce, ūpis, bikšainais apogs. Pēdējos gados rezervātā aizvien biežāk ligzdo dzērves. Te sastopami arī medņi un rubeņi. Taču lai

viņi mierīgi rubina! Apmeklējot rezervātu, netraucēsīm šos pret cilvēka klātbūtni tik ļoti jutīgos putnus!

Rezervāta ornitologs ir jaunš, kopš skolas sola aizrautīgs putnu pētnieks amatieris, ieguvis labu skolu Engures ornitoloģiskā lieguma izpētes darbos. Nebaidās no agrās celšanās, nakts maršrutiem, jaunām metodēm un veciem pieņēmumiem.

Apmeklētāji visbiežāk interesējas par to, cik un kādi zīdītājdzīvnieki sastopami rezervātā, domādami galvenokārt par lielajiem meža zvēriem. Jā, rezervātā dzīvo aļņi, staltbrieži, stīrnas, mežacūkas, lūši. Ir arī lapsas, zaķi, āpši, jenotsuņi, ūdri, ūdeles, zebiekstes, caunas, vāveres. Taču zinātniekus ne mazāk interesē arī peļveidīgie grauzēji un cīrši, kuri diezgan labi prot izvairīties no parauglaukumos izliktajiem slazdiem. Dažreiz tos nevilina pat tāds gardums kā saulespuķu eļļā samērcēta rupjmaize. Arī lielo zīdītājdzīvnieku uzskaitē nav nemaz tik romantiska. Katru pavasari, piemēram, pēc ziemas perioda ekskrementiem tiek skaitīti pārnadži atgremotāji. Uzskaites joslas platums pāri par 2 m, maršruti — ik pēc 700 m. Virziens jāietur pēc kompasa, cauri vējgāzēm, pāri vigām, kur pavasara sniega ūdeņi bieži vien pārsniedz ūdenszābaku garumu.

Ne jau dabas procesu izziņāšana vien nodarbina rezervāta zinātnieku

šanas punktus (5, att.), ciešā kopsakarībā tiek pētīti dabas komponenti un antropogēnie faktori.

Uzsākta arī atmosfēras un nokrišņu piesārņotības izpēte, lai konstatētu tāltransportētās ietekmes īpatsvaru no objektiem, kas atrodas ārpus rezervāta un pat aiz mūsu valsts robežām.

Runājot par vides aizsardzību, visbiežāk ar to saprotam cīņu pret dabas piesārņošanu, rūpes par gaisa, pazemes un virszemes ūdeņu tīrību. Cenšamies mazināt piesārņošanas ietekmi, bieži iestājamies par ainavas rekultivāciju un aktīvi risinām problēmas, kas saistītas ar cilvēka kā bioloģiskas sugas eksistenci. Līdzās šiem aktuālajiem jautājumiem diemžēl vēl pamaz vēribas veltām ekoloģisko sistēmu, ekoloģisko nišu un ekotopu saglabāšanai.

Ja cilvēks tieši vai netieši (ar savas darbības izraisītām sekām) neiejaucas dabiskajās ekosistēmās, tajās pastāv sugu daudzveidība, kas nodrošina ekosistēmu dabisku attīstību. Tomēr cilvēks aizvien vairāk ietekmē vidi, samazina dabas elementu daudzveidību, veido antropogēnās ainavas, kuru eksistencei nepieciešamas pastāvīgas rūpes par vides kvalitāti. Šādas sistēmas nevar eksistēt patstāvīgi. Tajās ir izjaukts savstarpējais dabisko attiecību līdzsvars, tur parasti dominē monokultūras, kuru eksistence ir atkarīga no ieguldītā darba. Cilvēka ietekmes

radītās sekas bieži vien ir paliekošas. Tāpēc arvien asāk izvirzās jautājums par speciālu aizsargājamu teritoriju izveidošanu. Visefektīvākā šādu teritoriju kategorija ir rezervāti. Rezervātu galvenās funkcijas ir genofonda un ekosistēmu saglabāšana un zinātniskā izpēte, izglītošanas un audzināšanas darbs.

Slīteres rezervātam raksturīga ne vien liela dabas apstākļu daudzveidība, tikpat liela ir arī dabisko, pusdabisko un antropogēno ainavu dažādība. Rezervāta zinātniekiem ir šādi uzdevumi: 1) izpētīt ekosistēmu struktūru un to funkciju dinamiku antropogēnās ietekmes maz pārveidotos apstākļos, 2) inventarizēt un kartēt dabas elementus, 3) kontrolēt vides kvalitāti un pētīt tās atbildes reakciju konkrētām antropogēnām noslodzēm. Rezervāta teritorija un to ietekmējošie faktori tiek uzskatīti par atklātu sistēmu, ko veido dabas elementi — šīs sistēmas mainīgie lielumi. Starp dabas elementu īpašībām pastāv noteiktas sakarības. Protams, rezervātu kā vienotu sistēmu ietekmē arī vides faktori ārpus šīs sistēmas, piemēram, nokrišņi, saules radiācija, pazemes ūdeņi. Arī antropogēno faktoru iedarbība, ja ietekmes avots atrodas ārpus rezervāta, pieskaitāma pie ārējiem faktoriem.

Pētot antropogēno iedarbību, visus faktoros iedala divās galvenajās gru-

pās: agrāko laiku un mūsdienu antropogēnie faktori. Agrāko laiku antropogēnie faktori vairs tieši neietekmē mūsdienu dabas sistēmas. Tomēr to sekas dažādos līmeņos, bet reizēm visai būtiski ietekmē dabas sistēmas. Slīteres rezervāta «mūža meži» nebūt nav tik mūžīgi, kā mums šodien šķiet. Vēl šī gadsimta 50. gados lauksaimnieciski izmantojamās zemes aizņēma prāvas teritorijas posmā no Dūmeles līdz Mazirbei. Plašo joslu ap jūrmalas ciemiem saraibināja pļavu un gabību sīksīkie pleķiši, ko vēl tagad norobežo koka kāršu vai dzeloņdrāšu žogu paliekas.

Mūsdienu antropogēnie faktori tiek analizēti pa atsevišķiem blokiem, ko veido dažādie saimnieciskās darbības veidi: lauksaimniecība, mežsaimniecība, piesārņotība ar sadzīves un saimnieciskās darbības atkritumiem, satiksmes ceļu izvietojums. Kaut gan rezervāta teritorijā saimnieciskā darbība pat netuvojas vidējiem rādītājiem republikā, tomēr tās iedarbība manāmi ietekmējusi dabisko procesu gaitu rezervātā.

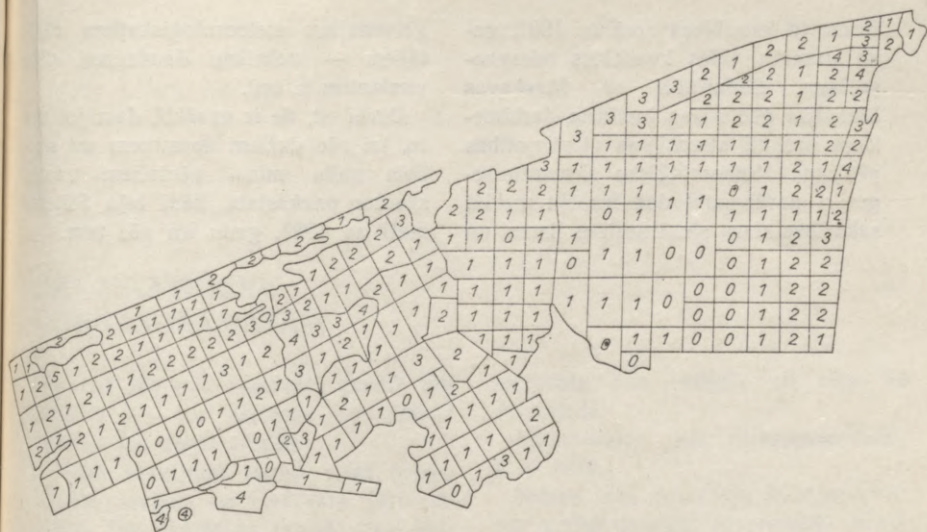
Lai salīdzinātu teritorijas izmainības līmeņus rezervāta atsevišķās daļās, tika aprēķināti izmainītības koeficienti katram antropogēnās ietekmes blokam, par teritorijas vienību pieņemot meža kvartālu, bet bezmeža teritorijās — nosacīto kvadrātu. Aprēķini tika izdarīti pēc formulas

$$K = \frac{x_i - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}$$

Aprēķinātie koeficienti (K) ir savstarpēji samērojami lielumi. Tie iegūti, dalot konkrētās noslodzes (x_i) lieluma (piemēram, cirsmu, lauksaimnieciski izmantojamo zemju platību, ceļu garumu uz 1 km² u. tml.) un minimālās vērtības (x_{\min}) starpību ar maksimālās (x_{\max}) un minimālās vērtības starpību šajā blokā. Vērtības izmainās no 0 līdz 1. Summējot visu bloku koeficientu vērtības, iegūstam summārās noslodzes rādītājus, pēc kuriem izdalītas 5 teritorijas izmainītības pakāpes:

- 0 — nosacīti dabiska ainava;
- 1 — maz pārveidota dabiska ainava;
- 2 — vāji antropogēnizēta;
- 3 — vidēji antropogēnizēta;
- 4 — stipri antropogēnizēta.

Nulles un pirmā pakāpe ir raksturīga teritorijas daļām ar praktiski neietekmētiem vai maz ietekmētiem dabiskiem apstākļiem. Šādi apstākļi izveidojušies grūti pieejamajā Bažu purva centrālajā daļā un «Vecajā pieminekļi», kas ietilpst stingrā rajona zonā. Pienācis laiks stingrā režīma zonu noteikt arī Bažu purvā. Pēdējos gados iedzīvotājiem pieaug tieksme iespieties visslēptākajos dabas stūrīšos. Un kur nu vēl tad, ja rudenos

6. att. Dabisko apstākļu izmaiņības pakāpes Slīteres rezervātā: 0 — nosacīti dabiska ainava; 1 — maz pārveidota dabiska ainava; 2 — vāji antropogēnizēta ainava; 3 — vidēji antropogēnizēta ainava; 4 — stipri antropogēnizēta ainava.

tur sārtojas dzērvenes. Pēc tādām «pastaigām» sūnās vairākas nedēļas redzamas dubļainas slīdes.

Relatīvi visaugstākā antropogēnizācijas pakāpe konstatēta jūrmalas ciemu tuvumā. To nosaka galvenokārt piesārņotība ar sadzīves atkritumiem un biežais ceļu un taciņu tīkls, tāpat arī pazemes ūdeņu, augsnes un atmosfēras piesārņošanas potenciālās iespējas. Kaut arī šī teritorija aizņem rezervāta buferzonu, šai ietekmei ir tieksme vērsties dziļumā un plašumā. Pēdējos gados iezīmējusies tendence

izvērst lauksaimniecības produktu ražošanu individuālajā sektorā negrib atzīt rezervāta robežas un režīmus, negrib atzīt izņēmumus. Vai šajā gadījumā nesaimnieciskumu negribam aizsegt ar vienkāršāko plāksteri — izmantojamo zemju paplašināšanu uz rezervāta rēķina?

Antropogēnā darbība atstāj sarežģītu daudzpakāpju ietekmi uz visiem dabas elementiem, turklāt šīs ietekmes sekas ne vienmēr var prognozēt. Tāpēc rezervātā tiek veidots novērojumu tīkls, kas reģistrēs antropogēnos fak-

torus, to iedarbības areālus. 1981. gadā uzsākta vides kvalitātes rekognoscēšana. Sadarbībā ar Maskavas Lietišķās ģeofizikas institūta darbiniekiem uzsākti atmosfēras piesārņotības pētījumi. Meteoroloģisko elementu regulāri novērojumi dod iespēju meklēt sakarības starp piesārņotības līmeni un

galvenajiem meteoroloģiskajiem rādītājiem — nokrišņu daudzumu, vēju virzieniem u. tml.

Darbi rit, tie ir uzsākti, domājot par to, lai pēc dažiem desmitiem un simtiem gadu mūsu pēctečiem rastos skaidrs priekšstats, kādi bija Slīteres meži ap 1980. gadu un pēc tam.

NO ZINĀTNIEKU DIENASGRĀMATĀM

Ko tad jūs tajā rezervātā darāt? Vai tiešām jūs tur dzīvojat visu laiku? Un ko jūs darāt ziemā?

Sādi jautājumi tagad vairs nepārsteidz nevienu no rezervāta darbiniekiem. Tie atkārtojas, mainās tikai jautātāji. Bet mēs dzīvojam un strādājam jau kopš 1979. gada nogales.

Bet kā tas sākās?

Ar rezervāta administrācijas nodibināšanu viss it kā nostājās savās vietās: tiks organizēta apsardzība, uzsākti regulāri stacionāri novērojumi. Bet cilvēki? Daļa meža sardzes darbinieku sakarā ar jaunas administratīvas vienības — Slīteres rezervāta — nodibināšanu pārnāca strādāt no iepriekšējā «rezervāta īpašnieka» — Ventspils mežrūpniecības. Tie bija cilvēki, kas pazina savu objektu, kas te dzīvoja un bija strādājuši jau gadiem ilgi. Zinātnieki saradās no jauna. Daļa tādu, kas ekspedīcijās jau bija rezervātā strādājuši, daļa tādu, kas par

rezervātu bija lasījuši vai tikai ko dzirdējuši.

Ielūkosimies viņu dienasgrāmatās.
1. X 1979.

Sodien man ministrijā jautāja: «Kāpēc gribat strādāt rezervātā?» Atbildēju «zinātniski», izdalīju trīs aspektus.

1. Gribu strādāt darbu, ko pazīstu. Gribu «piesiet» dabas aizsardzību pie zemes.

2. Ģimene grib dzīvot laukos. Dabas daļas priekšnieka b. Siliņa komentārs: «Rets gadījums. Kaut gan, kad runa ir par dabas aizsardzību, vispār jāsatiekas ar oriģinālām nostādņēm, viens, piemēram, pamet operu un iet uz Moricsalu par sargu...»

3. Kur gribēs iegriezties ciemos bērni, kad būs izauguši lieli? Rīgas divīstabu dzīvokli vai laukos? Atbilde, šķiet, komentārus neprasa: laukos.

Šķiet, tā arī bija pēdējā saruna pirms došanās uz Slīteri. Mājas būšot

visskaistākās visā Sliterē — saucas «Birzkalni!» Sētā varēs iestādīt arī to ozoliņu, kas izaudzis mums puķu podā no zīles. Vakarā visi kopā izlemjam aktuālos jautājumus: kur ņemt suni? Cik vistu turēt? Kas kops aitas (pie-sākos es)? Slitere kļūst reāla.

13. X 1979.

Braucam uz Sliteri. Dibināšanas sa-pulce. Iepazistos ar mežiniekiem. Me-ža ļaudis — tieši, vienkārši.

Redzēju «savu» māju. Pagalmā va-rētu rakt dobes uzreiz. Māja... Šķiet, apmeslies vienā istabā varēs. Virtuves sienām nav apmetuma, jumts caurs, logi izpuvuši. Nu nekas.

18. XI 1979.

Tik daudz neskaidru darbu, visādu domu, ka pat guļot «jārisina problē-mas», jāmurgo un īstenībā tāds ner-vu drudzis vien ir. Galvenais — kur ņemt zinātniekus. Vai atradīsies vien-padsmit cilvēku, kā paredzēts štatu sarakstā, kuri gribētu pārcelties uz Sliteri?

Sastīmis mazais Mārtiņš. Tomēr steidzami jāsaģatavo teksti rezervāta apzīmēm. Lai visi zinātū, kurās zonās nedrīkst iet!

.. Atklājās, ka lielais puika savu pusdienas naudu krāj, lai nopirktu zirgu. Iekrātas jau 60 kapeikas.

30. XI 1979. Maskavā.

Sēžu viesnīcā. Ir ērtības: 1. stāvā duša, 4. stāvā tualete. Mana 5-vietīgā istaba 5. stāvā.

Rīt jāsatiek dabas aizsardzības dar-binieki, jāapmeklē Dabas aizsardzības pārvalde. Bet īstenībā gribas mājās. Tik daudz problēmu sakarā ar pār-celšanos uz Sliteri.

12. XII 1979.

Sodien tikos ar divām botāniķēm, kuras pavasari beigs LVU Bioloģi-jas fakultāti. Vai izdosies līdz sada-lei nokārtot visus dokumentus? Inte-resanti, kāpēc viņas grib strādāt re-zervātā? Šķiet, nav pat sirdsdraudze-nes. Nepretendē uz dzīvokli ar vannu, Sliterē nekad nav bijušas. Vai tiešām būs tas retais gadījums, kad cilvēks ierodas jaunajā darba vietā tieši darba dēļ?

24. I 1980.

.. Sodien «Silavā» apstiprina manu disertācijas tematu, šķiet, visiem ne-lielas šaubas — sieviete gados, ar trim bērniem, rakstīs disertāciju! Pa-tikami, ka vecākās paaudzes zinātnieki dzīvi interesējas par rezervātu. Visi vēl labu, gatavojas apciemot, palīdzēt ar padomu.

25. I 1980.

Bijām tajā kolhozā miljonārā, runā-jām par savstarpēju sadarbību. Viņi mums varētu būvēt ceļus, mājas, pār-dot mašīnas, bet ko mēs? Dižu daļu? Varbūt būtēm ganību laukus? Te ne-viens par velti neko nedara. Kas cits atliek, mērķa labā jāmet kauns pie ma-las. Mērķis it kā cēls — izremontēt

zinātnieku dzīvojamās telpas. Kā ieinteresēt uz sadarbību šos miljonārus?
29. I 1980.

Sēžu pie zinātniskā darba plāna Latvijas rezervātiem. Pagaidām tāda vēl nav, ir tikai pārdesmit krustām šķērsām aprakstītu lapu ar uzmetumiem un konspektiem. Tepat blakus arī literatūras kartotēka, kas savākta piecos «Silavā» nostrādātajos gados. Galvenie uzdevumi it kā būtu skaidri: izveidot stacionāru novērojumu tīklu Slīteres rezervātā, uzsākt visu rezervātu dabas elementu inventarizāciju. Tomēr — kur izvietot parauglaukumus, kādi būs svarīgākie parametri, ciktāl aizrauties ar ņenoloģiju, kas mūsu valsts rezervātos kļuvusi par modes lietu? Kādi speciālisti ir visnepieciešamākie?

9. II 1980.

Tā, «sadarbība» ar miljonāriem ir beigusies. Viņus galvenokārt interesēja kokmateriāli. Lai viņu vēlmes apmierinātu, vajadzētu nocirst vai pusi no rezervāta mežiem. Par mūsu zinātniskajām idejām un mērķiem viņi tikai pasmaida. Ko tagad lai dara? Ne mums darba roku, ne materiālu, nav vēl pat sagādnieku.

Sodien pabeidzu zinātniskā darba plānošanu, vēl sastādijām mūsu ministrijas dabas aizsardzības daļā vēlamo speciālistu sarakstu. Tātad: es, direktora vietnieks, ģeogrāfs. Kādreiz es kaunējos no savas «plašās» speciali-

zācijas, par ko gan tikai nevar strādāt ģeogrāfs! Mēdz teikt, ka nevarot vienīgi par ķirurgu. Varbūt šajā darbā tāda plaša profila izglītība būs liekama lietā?

Divi botāniķi — tās pašas jau agrāk sastaptās meitenes.

Divi zoologi. Vienam specializācija — ornitologs, jauns, no augstskolas sola, skraidot putniem pakaļ no bērna kājas. Otrs pievērsisies ziditājdzīvniekiem, pārnāk no LLA. Pārnāk it kā no labākiem dzīves apstākļiem. Kāpēc?

Meteorologs. Tādam jābūt. Bet kur atrast cilvēku ar pieredzi? Iesācējs, kas nepārziņ pat savus instrumentus, laikam nespēs šo vezumu celt.

Vajag entomologu. Entomofaunas biomasa daudzkārt pārsniedz ziditājdzīvnieku masu, pārrēķinot uz teritorijas vienību. Kur ņemt tādu pēc iespējas universālāku?

Mežsaimnieks jau atrasts, mācās LLA pēdējā kursā, puisis nopietns, vēlas dzīvot lauku mājā.

Hydrobiologs būtu nepieciešams. Slīterē tāds derētu, bet Moricsalas rezervātā taču 10 reizes vairāk ūdens aizņemtās platības nekā sauszemes. Divas zinātnieku vietas paredzētas meža muzejam Bojās.

13. II 1980.

Sodien puika jautāja: «Vai tur būs daudz čūsku? Vai taisnība, ka, lai

čūsku aizdzītu, vajag iekost tai astes galiņā?»

26. III 1980.

Sēžu grāmatveža vietā ministrijas kolēģijā un klausos par jauno prēmēšanas nolikumu. No Maskavas attiecībā uz rezervātu darbinieku prēmēšanu piebilde: «krome naučnih sotrudnikov».

12. V 1980.

Beidzot beigusies tā braukšana uz Slīteri kā komandējumā. Nu beidzot visas formalitātes sakarā ar mājas pirkšanu ir kārtībā. Mūsu ģimene pārceļas uz Slīteri. Jābeidz rakstīt, pagalmā jau iebrauc smagā mašina. Rīgā vecākais puika paliek viens pats, lai pabeigtu 8. klasi. Vidējais gan izlēmis pēdējo ceturksni mācīties Dundagas vidusskolā. Mazājam nav nekādu problēmu, viņam vēl nav pilni divi gadi.

20. V 1980.

Sodien iesākām pirmo parauglaukumu ierīkošanu. Vējgāzē mietiņus var piegādāt tikai uz muguras, Zilokalnu kraujā tāpat. Kā lai tādos «džungļos» strādā, ja pāri vējgāžu lauzumiem mūsu pusotra metra pelēkie mietiņi nemaz nav sarēdzami? Sodien mūsējie izdarīja secinājumu, ka cilvēka nīknākais ienaidnieks ir ods. Tādiem ods vai, kā vietējie saka, knaušu bariem nekāda «Taiga» nav šķērslis. Ornitologs jau nopircis divus bitenieku sietiņus un saka, ka tagad dzīvot varot.

2. VII 1980.

Sajā saulainajā dienā jauni, traki un uz dabas zinātnēm krituši cilvēki sanāca un sarunāja, ka, sākot ar šodienu, atzimēs visu, kas uztrauc, nomāc vai uzjautrina jaunajā darba vietā — Slīteres rezervātā.

Sodien Mazirbē satikām mūsu jauno šoferi, kuram, kā viņš pats izteicās, dūša jau papēžos. Nu jau sešto reizi jājauc ārā ātrumkārbā, nedarbojas sajūgs. Šķiet, ka šis «bobitis» jau pirms mums savu mūžu nokalpojis.

3. VII 1980.

Jau šodien meistari sola pabeigt rezervāta ekspozīciju zāles kārtošanu. Tātad pamazām vezums kustas uz priekšu. Sodien sākām sarunas par celiņu noklāšanu ar laukakmeņu šķembām.

4. VII 1980.

Kolkas jūrmalā starp divām pietātnēm krastā izskalota mežacūka. Jābrauc sastādīt aktu.

5. VII 1980.

Uzņēmīga ekskursija no Kandavas radiomezgli rūpnīcas.

Pie Pēterezera «noķērām žiguli» ar markšķerniekiem.

Nakti operatīvā brigāde izbrauc uz Vaides diķi. Ātrāk jāizliek informatīvās un aizlieguma zīmes!

8. VII 1980.

No aptiekas beidzot atvedām medikamentus, «bobitis» atkal ripo. At-

vesti stabi rezervāta apzīmēm, kas gan lai tos izkrauj? Visi mežā.

9. VII 1980.

Pirmais ievērojamais notikums — braucam tuvumā apskatīt «Bangas» apsolīto lībiešu tautas namu. Kamēr meklē atslēgas, noklausāmies stāstus par nama cauro juntu, kuru neviens nespēj salabot. Iespaids tomēr visiem lielisks — labas darba telpas, lieliska konferenču zāle. Vienbalsīgs lēmums — ja vien iespējams, pieņemt «Bangas» dāvanu.

12. VII 1980.

Bijām «Hidrometpārvaldē». Runājām par jaunas liegumu kategorijas izdalīšanu. Tie būs hidroloģiskie liegumi, domāti ūdeņu aizsardzībai, priekšlikums vērtīgs, bet kā spēš nodrošināt plānoto stingro režīmu? Aprunājamies arī par monitoringa problēmām. Šāda kompleksa novērojumu sistēma tiek organizēta, lai pētītu dabas un cilvēku attiecības.

Ceļš mājup gan bija grūts. No Talsiem nekursēja autobuss. Un tā gan kājām, gan ar gadījuma mašīnām — beidzot esam mājās. Vispār brauciens veiksmīgs — pasūtījām nozīmīšu un emblēmu skīces, turklāt uz pārskaitījumu! Bez tam lielā steigā tiek gatavots vimpelis:

I

Slīteres rezervāta
zinātniski praktiskā konference

ar Dundagas zaļās dāmas vai Dāvid-
alas rūķišu attēlu! Ministrija atbalsta
domu par lībiešu tautas nama nodo-
šanu mūsu ricībā.

15. VII 1980.

Sodien tika samontēts un nodots me-
teorologa lietošanā motovelosipēds.
«Sperra» tiek iedarbināta ar isti sie-
višķīgu neatlaidību un bezbailību.

16. VII 1980.

Izrādās, ka bebru mitne nav rezer-
vāta teritorijā, viņi rezervātā tikai
iepeld pa strautu un grāvi. Barības
bāze nabadzīga, vēl pieticīgāka nekā
mums, zinātniekiem.

Soferis iesaka iegādāties autobusu,
jo rezervāts ir perspektīvs, un pēc
lielām lietavām aug ne tikai sēnes, bet
arī pasažieru, sevišķi mazo, skaits.
Mežziņa vietnieks sagatavo darbam
otru motorizēto «raganu slotu» —
kura no botāniķēm brauks pirmā?

Regulējamā režīma zonā joprojām
nav apzīmju. Cik ilgi tā turpināsies?

Esmu mežā izmircis, tāpēc ieraksti
tādi kašķīgi.

18. VII 1980.

Jau otro dienu kurinām kaminu.
Drēgnis. List. Uzsāktas pirmās saru-
nas par startēšanu mežsaimnieku
spartakiādē. Priekšlikums pašiem sa-
vējo rīkot dziļi mežā, lai neviens ne-
redzētu mūsu «rekordus» un neveik-
smes. Varbūt «Mežrukšos», kur vien-
tuļi mežā dzīvo mūsu botāniķes?

22. VII 1980.

Sodienas svarīgākais notikums — atvesti gridas dēji «Birzkalnu» remontam. Direktora vietniecei ir cerības ziemu pārļaut istabā ar grīdu.

23. VII 1980

Sodien ļoti praktiska diena. Braucam nospraust robežas jaunajai mācību takai un ierīkot parauglaukumu uz Višķangarā. Apskatot vietu mācību takai, rodas nelieli sarežģījumi ar mūsu «bobiti». Galvenais «virzošais spēks» tam tomēr ir paši zinātnieki! Pa ceļam ārpus rezervāta, kaimiņu mežniecībā, ievācam baldriānu saknes, lai zinātnieki vienmēr būtu smaidīgi un dzīvespriecīgi, mierīgi un optimistiski.

30. VII 1980.

Slīterē lielo gulētāju dienā nav «nācis slapnums», kā saka dundadzieki, tāpēc saule «spiž» jau septīto dienu. Zied liepas, tārtiņiem šķīšas mazuļi, direktoram tuvojas 30 gadu darba jubileja.

31. VII 1980.

Gatavojam direktoram «zinātnisku» apsveikumu. Iekausējam celofānā herbāriju. Vislabāk, izrādās, to var izdarīt ar lodāmuru.

14. VIII 1980.

Sodien visi aizņemti ar gatavošanos spartakiādei, kura notiks jau rīt Ventspilī. Nopirkti jauni, skaisti, melni sporta tērpi, uz muguras uzraksts

«Slītere». Gandrīz kā valsts izlasei. Kas par to, ka rezervātā nav pat 50 strādājošo. Mēs startēsīm. Bet kā tikt uz spartakiādi? «Bobis» dumpojas. Varbūt ar «smago» mašīnu? Varbūt ar «šperrām»?

14. X 1980.

Ilgi neviens netika rakstījis dienasgrāmatu. Kas tikai pa šo laiku nav noticis! Bija 1. zinātniski praktiskā konference, atklājām rezervāta ekspozīcijas zāli, bet kas pagājis, tas pagājis — dzīve iet uz priekšu. Reizēm pat nakts melnums bija jāņem palīgā, bet konferenci, šķiet, aizvadījām «limeni». Pat mūsu ļaudis itin braši nolasīja referātus par savu nelielo veikumiņu. Apmierināti bija arī igauni, kaut referāti tika nolasīti latviešu mēlē. Ilze bija par tulku. Jauks bija ansambļa «Livlist» priekšnesums konferences atklāšanā. Iederējās.

16. X 1980.

Sodien mūsu meitenes, kas mācās šoferu kursus, pirmoreiz sēdīsties pie stūres.

30. X 1980.

Pie mums Slīterē «kinovīri»! Tika filmēta bebru mītne (diemžēl bez pašiem saimniekiem), Pēterezera parauglaukums ar dzīvjiem zinātniekiem, ūdenskriļums Zviedru grāvī, pat «Mežrukši» un iecirkņa meisters Hausmaņa «muzejs». Neraugoties uz ne sevišķi labvēlīgajiem laika apstākļiem, visi tu-

rējās godam. Jācer, ka rezultāti būs redzami.

4. XI 1980.

Rezervātā ievērojams notikums — piedzimis puika (3700 g). Vārds pilnīgi jaunās mammas ziņā. Tēvs — zoologs kļuvis ļoti mutīgs un aplamības vien runā. Jācer, ka šāda dvēseles satricinājuma izpausme nebūs palielkoša.

11. XI 1980.

Svētki pagājuši, atnākusi ziema. Jau trešo dienu snieg un snieg. Koku zari mežā lūst brikšķēdami, elektrības vadi arī. Šādi apstākļi nebūt neuzlabo mūsu sarežģīto transporta problēmu. Mani termometri galīgi iesniguši, ar pūlēm izraku. .. Meitenes pārbraukušas no botāniķu konferences Maskavā un atvedušas galvaspilsētas iesnas.

28. XI 1980.

Slīterē ka jau Slīterē! Lēnāk brauksi, tālāk tiks. Soferis atkal bija «nekustīgs». Bet vai tāpēc jaunie krēsli netika atvesti no Rīgas? Nekas tam līdzīgs. Sagādnieks «aizņēmās» citu mašīnu (tiesa gan, ne no Slīteres) un viss kārtībā! Nekad nevajag zaudēt cerības! Gan jau tiks izziemoti arī tautas nama un «Mežrukšu» ūdens sūkņi, ja ne šonedēļ, tad līdz vasarai noteikti.

Kam gan tāds zinātnieks var derēt?
Uz mantu blatiem nav ko cerēt!
Ne govs tam ir, ne vista perē,
Ne zin, kurš kuram simpātija,
Cik sievu kaimiņš apmainījis...

14. XII 1980.

Uz Jaunā gada sagaidīšanu uzaicināsim arī Gaujas nacionālā parka ļaudis. Abi ornitologi apņemas to smagāko nastu nest — būt par Sala tēti un Sniegballīti!

4. II 1981.

Slīterē šodien gara un gudra runāšana. No visām pusēm tiek apspriests paveiktais mazumiņš, kopīgi iztirzāti turpmākie mērķi. Runā katrs zinātnieks pa vienam, viņu apstrīdēt cenšas visi uzreiz.

Meteorologs plāno izvērst plašumā savus mērījumus, bet viens to nevar paspēt. Lūdz «aizdot» laborantu. Prāto par sadarbību ar botāniķiem, grib noteikt nokrišņu skābumu (vajadzīgs pehametrs). Zoologam sasāpējusi problēma — dzīvnieku uzskaitē. Liela platība, maz darbaspēka. Nepieciešama optika, lai atšķirtu ragaino no bezragainā. Un metodes, metodes... Nu bet kā saskaitīt peles? Varbūt tomēr algot kādu runci? Un ko darīt ar plēsoņām? Būt vai nebūt? Un visur iejaucas un visus kritizē ornitologs. Viņam ar saviem putniņiem jau neiet labāk. Jebkādu putnu būrišu likšana bez Paša ziņas stingri noliegta! Botāniķēm lieli un gari plāni ne tikai pašos Slīteres mežos un purvos, jātiek arī uz Krustkalniem, Griņiem un Moric-salū! Līdz ar pirmo pavasara zālīti sāksies arī herbāriju vākšana, tāpēc

viņas pieprasa skapjus, kartona ma-
pes, avīzes un mikroskopus. Mežsaim-
niekam jātiek galā ne tikai ar kokiem
un krūmiem, jāparokas arī zem sak-
nēm. Bet vislielākās problēmas jau
ir aizsardzībā. Varbūt tomēr vietējiem
iedzīvotājiem atļaut ogot un bekot arī
rezervāta regulējamā režīma zonā, ņe-
mot līdzi savu svarīgāko pilsoņa do-
kumentu? Bez jebkādas pilsētas radu

būšanas. Jā, vietējie plāni jau tā ap-
jomīgi, bet pavasari vēl gaidām zināt-
niekus no Maskavas Lietišķās ģeojī-
zikas institūta!

Zinātnieki strādā. Top pirmās publi-
kācija. Aug pieredze. Un no rezervāta
projām nebēg. Pamazām kļūst par
vietējiem.

V.

Bū-
se-
de-
Li-
32
L-
de-
de-
19
L-
vā-
19
M-
19
1
R

VIŅI RAKSTA PAR SLITERI

Bütner J. G. Abgrabungen des Wiedelsees (bei Dondagen). — Sendungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst, Bd. 1, 1831, S. 32—34.

Laiviņš M. Dabas rezervāti un to uzdevumi LPSR. — Grām.: Ainavu veidošana un aizsardzība. Rīga, Zinātne, 1975. 105 lpp.

Laiviņš M. Latvijas PSR dabas rezervāti. Rīga, LatvPSR Zinību biedrība, 1978. 27 lpp.

Mežsaimniecība un mežrūpniecība, 1981., 3. nr. Ref. krāj. Rīga, LatZTIZPI, 1981. 52 lpp.

Riekstiņš I. Slīteres rezervāta robežu

izmaiņas 50 gadu laikā (1921.—1971.). — Grām.: Ainavu veidošana un aizsardzība. Rīga, Zinātne, 1975, 109.—117. lpp.

Sarma P. Slītere. — Grām.: Saudzējiet un mīliet dabu. Rīga, LPSR ZA izd., 1958, 29.—38. lpp.

Willkomm M. Streifzüge durch die Baltischen Provinzen. Dorpat, W. Glägers Verlag, 1872, S. 116—120.

Даниланс И. Я. Геолого-геоморфологическая характеристика заповедника Слитере и его окрестности. — В кн.: Охрана примечательных природных объектов в Латвийской ССР. Рига, «Зинатне», 1975, с. 73—82.

SATURS

PAR SLITERES REZERVĀTA TAP-
SANU

5

SLITERE VAI ĪLITERE?

7

REZERVĀTS UN TĀ AIZSARDZĪBA

8

ATSKATS PAGĀTNĒ

12

DABA

17

TERITORĀLĪE DABAS KOMPLEKSI

24

REZERVĀTS UN EKSKURSANTI

40

ZINĀTNĪSKĀIS DARBS REZERVĀTĀ

45

NO ZINĀTNĪEKU DIENASGRĀMĀ-
TĀM

53

*Анна Вилисовна Сейле,
Илзе Станиславовна Рериха*

СЛИТЕРЕ

(Латвийское общество охраны
природы и памятников. Институт
биологии АН ЛатвССР)

Серия «Природа и мы»

Издательство «Зинатне»

Рига 1983

На латышском языке

Anna Selle,

Ilze Rēriha

SLITERE

Redaktore *I. Jansone.*

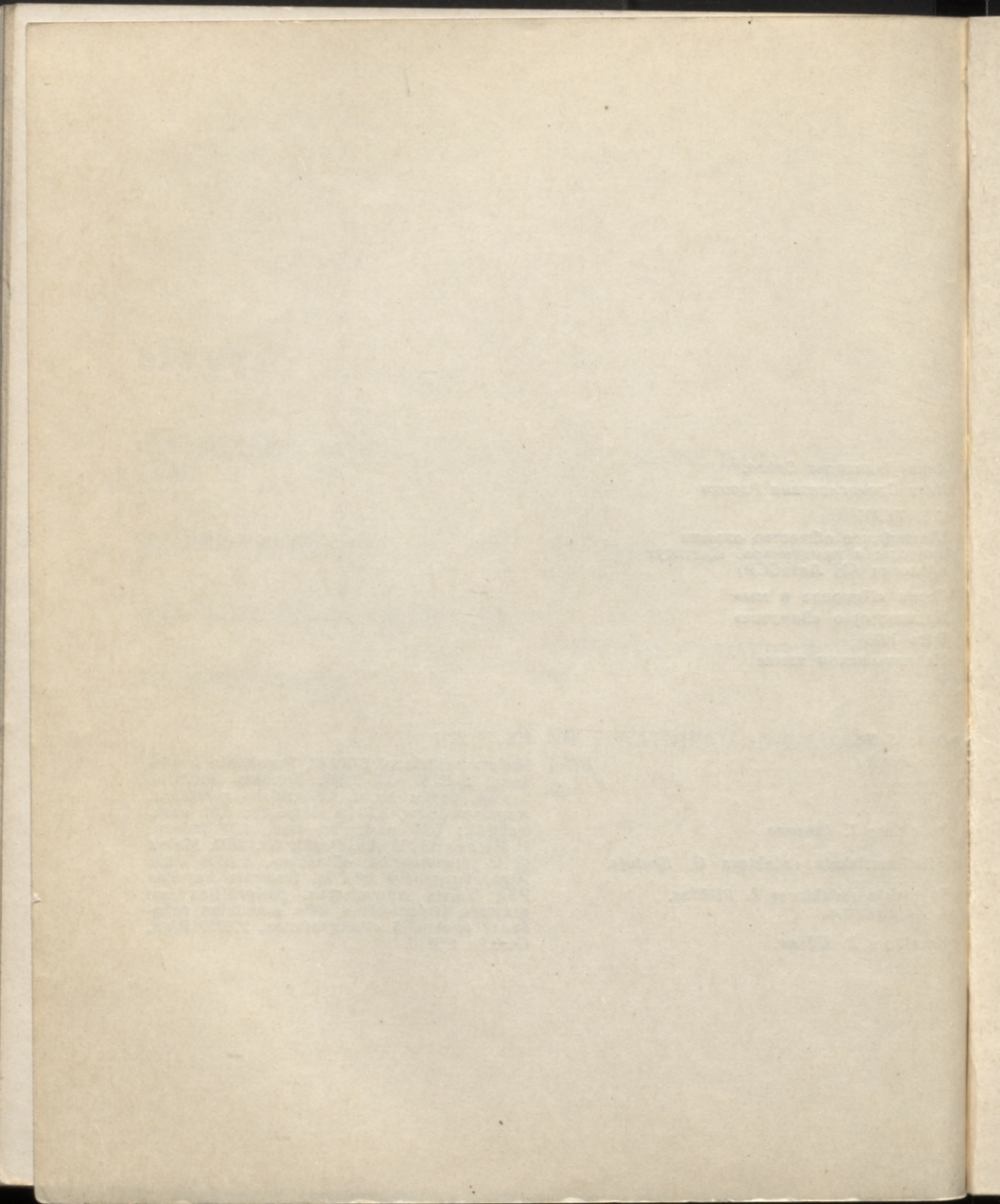
Мākslinieciskais redaktors *G. Krutojs.*

Tehniskās redaktors *Z. Pīlādze,
I. Zaļaiskalne.*

Korektore *E. Užane.*

ИБ № 2097

Nodota salikšanai 07.12.83. Parakstīta iespē-
šanai 24.05.83. JT 09099. Formāts 60×70/16.
Tipogr. papīrs Nr. 1. Literatūras garnitūra.
Augstspiedums. 4,5 fiz. iespiedl.; 3,51 uzsk.
iespiedl.; 5,56 uzsk. kr. nov. 4,17 izdevn.
1. Metiens 20 000 eks. Pasūt. Nr. 2802. Maksā
45 k. Izdevniecība «Zinātne». 226530 PDP
Rīgā, Turģeneva ielā 19. Iespiesta Latvijas
PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un
grāmatu tirdzniecības lietu komitejas ražo-
šanas apvienībā «Poligrāfists», 226050 Rīgā,
Gorkija ielā 6.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306022298

45 k.

pacel ābolu
akmeni ņem
viss stāsta
par tēvu zemi

I. ZIEDONIS

DABA UN MĒS ● DABA UN MĒS ● DABA